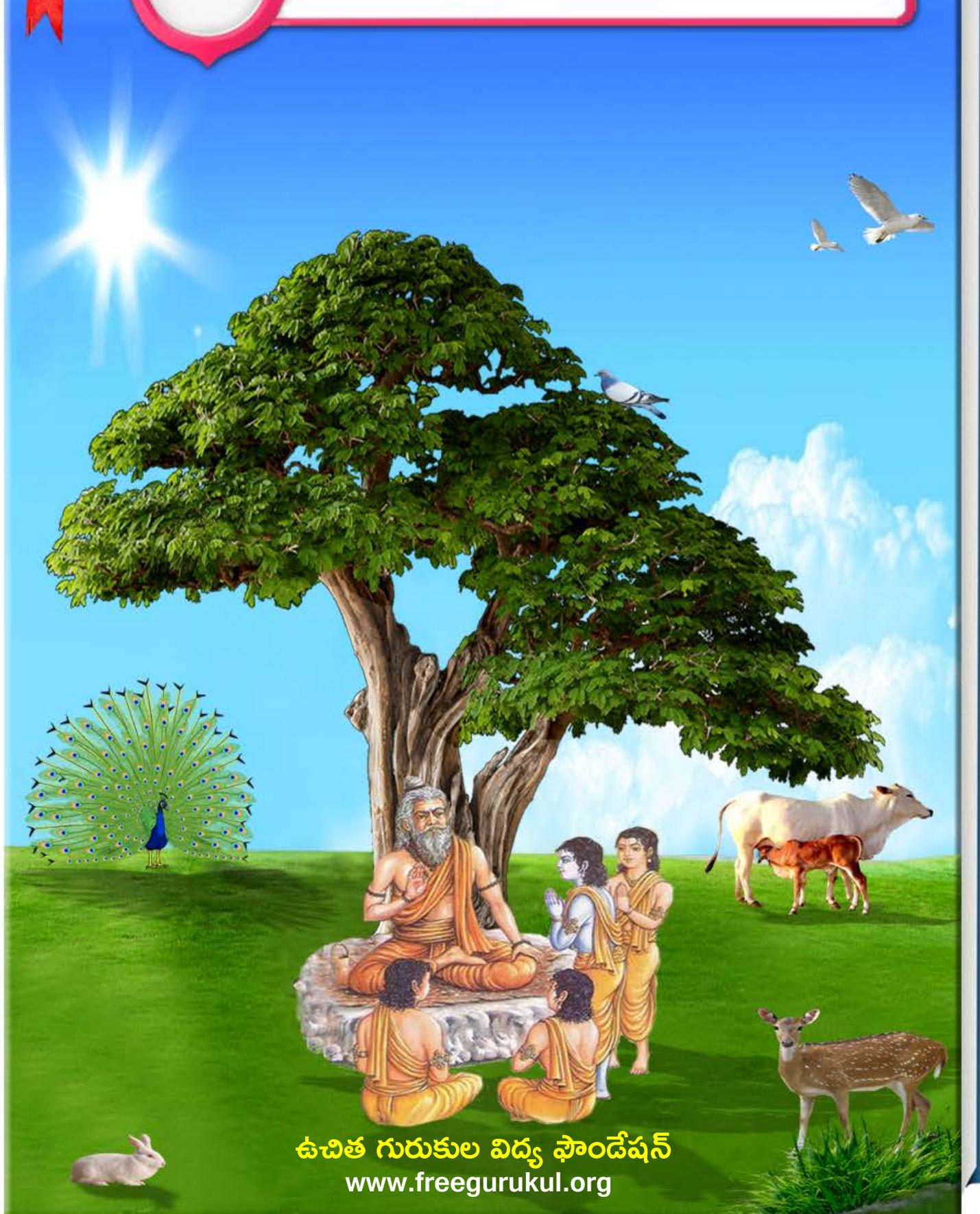

జీవిత చరిత్ర

గంధిజీ

ఉచిత గురుకుల విద్య ప్రాండేషన్
www.freegurukul.org

సదాశివ సమారంభం

గురు దిక్షితాముహ్రి

గురు వెన్కటేశ్వర ముహ్రి

గురు శుక ముహ్రి

గురు నారద ముహ్రి

గురు వాస్తవికీ ముహ్రి

గురు కృప

శంకరాచార్య మధ్యమం

గురు దివిదాస్

గురు కశ్చేర్ దాస్

గురు శైలశ్వర మహా ప్రథము

గురు నాన్క్

గురు రామచేంద్ర స్వామి

గురు నీరబ్రహ్మండ్ర స్వామి

యోగి మేమన

అస్క్రూదాచార్య పర్యంతాం

గురు రమణ ముహ్రి

గురు యోగానంద

గురు శ్రీవేదాంత ప్రథమాద

గురు మాయాశ స్వామి

గురు విద్యాపూర్కాసందగిరి

గురు రంద్రశేఖర పరమామార్య

పందే గురుపరంపరాం..

“ఉచిత గురుకుల విద్య పొందేషన్” ద్వారా విలువలు, నైపుణ్యాలతో కూడిన విద్య ఉచితంగా + సులభంగా + ఆకర్షణీయంగా + నాణ్యతతో కూడి అందించే సేవా కార్యక్రమంలో బాగంగా ఈ పుస్తకాన్ని భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ (డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా) నుంచి సేకలించి అందిస్తున్నాము. ఇందుకు మేము వారికి కృతజ్ఞత తెలియజేసుకుంటున్నాము.

సాయి రామ్ వారి సేవల విస్తరణలో బాగంగా ఈ పొందేషన్ స్థాపించబడినది. ఈ స్వచ్ఛంద సంస్కరణ ద్వారానే అన్ని సేవలు అందించబడును. ఇటువంటి పుస్తకాలు మీరు ప్రాసినట్టయితే లేక సేకరిస్తే మాకు తెలియజేయండి. మేము ప్రతి విద్యార్థికి ఉచితంగా అందేలా చేస్తాము, తద్వారా ఉన్నత విలువలు, నైపుణ్యాలు కలిగిన విద్యార్థులను మన దేశానికి అందించవచ్చు. మాతో కలిసి నవ భారత నిర్మాణ కార్యక్రమంలో పనిజేయటకు, భాగస్వామ్యం ఆగుటకు ఆసక్తి ఉంటే సంప్రభించగలరు.

ఈ గ్రంథాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, బిగుమతి(డోస్టోప్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

- 1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: <http://www.new.dli.ernet.in>
- 2) ఉచిత గురుకుల విద్య పొందేషన్ వెబ్ సైట్ : www.freegurukul.org
- 3) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్ : <https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement>
- 4) మొబైల్ అప్: Free Gurukul

గమనిక: భక్తిజ్ఞానం, ధర్మ ప్రచారార్థం ఉచితంగా eBook రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు డిజిటల్ లైబ్రరీ సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఇది లాభార్జన దృష్టిలోని ఉచిత సేవ. ఈ సేవలో అంతర్జాలంలోని(ఇంటర్నెట్) లైసెన్సు / కాపీరైట్ అభ్యంతరాలు లేనివి అనుకోన్న పుస్తకాలను గ్రహించటం జరిగినది. అనుకోకుండా ఏవైనా అభ్యంతరకరమైనవి ఉన్నచో మాకు తెలుప మనవి, వాటిని తొలగించగలము అని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

Website: www.freegurukul.org

Mobile App: Free Gurukul

email: support@freegurukul.org

Facebook: www.facebook.com/freegurukul Help Line / WhatsApp: 904 202 0123

“మన లక్ష్యం: విలువలు, నైపుణ్యాలతో కూడిన విద్య అనేబి ఉచితంగా + సులభంగా + ఆకర్షణీయంగా + నాణ్యతతో కూడి అందలికి అందించబడాలి “

ఉచిత గురుకుల విద్య పొందేషన్ – Free Gurukul Education Foundation

సర్వం పరమాత్మ పొద సమర్పణమన్న

ಭಾರತ ಪ್ರಭುತ್ವಪು ವೆಬ್ ಸೈಟ್ - ಡಿಜಿಟಲ್ ಲೈಬ್ರರಿ ಅಫ್ ಇಂಡಿಯಾ

<http://www.new.dli.ernet.in>

Digital Library of India: Inc. X

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with CMU, IIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home Vision Mission Goals Benefits Content Selection Current Status People Funding Copyright Policy FAQ RFP

Books

Title: Ramayanam

Author:

Year: to

Subject: Any Subject

Language: Telugu

Scanning Centre: Any Centre

Clear Search

Presentations and Report

Statistics Report

Status Report

Feedback | Suggestions | Problems | Missing links or Books

Click here for PDF collection
DLIMIRROR at IICAA Data Center PUNE

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

Click Here to know More about DLI New!

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
<ul style="list-style-type: none"> Rashtrapati Bhavan CMU-Books Sanskrit IIT Tirupathi Kerala Sahitya Akademi	<ul style="list-style-type: none"> INSA	<ul style="list-style-type: none"> Times of India Indian Express The Hindu Deccan Herald Eenadu Vaartha	<ul style="list-style-type: none"> Tamil Heritage Foundation Anna University <small>NEW!</small>

Title Beginning with.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Author's Last Name

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Year

1850-1900	1901-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-
-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-------

Subject

Astrophysics	Biology	Chemistry	Education	Law	Mathematics	Mythology	Religion	For more subjects...
--------------	---------	-----------	-----------	-----	-------------	-----------	----------	----------------------

Language

Sanskrit	English	Bengali	Hindi	Kannada	Marathi	Tamil	Telugu	Urdu
----------	---------	---------	-------	---------	---------	-------	--------	------

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వవేకానంద

“దొనాలలోతెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శేషమైంది! దాని తరువాతిది లోకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అనుదానం” అని వాయ్సమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ పూడ్చలలో నిలిచి బోకూడదు. లోకమంతటినీ అవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రవారాన్ని మన పూర్ణమై చేశారు. స్వాందవ వేదాంతం ఎన్నదూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారు, మతప్రవారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్లిన సన్మాసిని నేనే అని చెప్పేవారు, తమ జ్ఞానిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచేతుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొఱధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని జిచిపించి, లోకిక జ్ఞానాన్ని సంఘనిర్మాజ విజ్ఞానాన్ని విరివిగా ప్రవారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజుా పుష్టుల రాసుల్ని వికసించజేసే మంచులాగా నిశ్చటంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవసరంచించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమాత్మిక ధర్మాలను బోధించదానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికి భారతదేశంలో కొన్ని సంస్కలను నెలకొల్చాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్టలు, జవసంపన్ములు, బుఱువర్తనలు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా వరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్చారక్తి తక్కిన శక్తులన్నీటి కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్కార భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లోంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్టం అయిన ‘ఇచ్చ’ (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోనీ మహాస్వత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించదానికి తంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. ఆనేక శతాబ్దీలుగా ప్రజలకు క్షద్రసిద్ధాంతాలు నేర్చడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దీల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయట్టాంతులై, పతుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినదానికినా వారెన్నదూ నోచుకోలేదు. “సీచాతిసిచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది” అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పింది. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. *

గోధుమ

రచన

లూయిస్ ఫిఫ్

అనువరణ

దేవదాన

సంస్కృతి గ్రంథమండలి

వాగ్లీ బిల్లింగ్స్

::

పెరంబూరు పోస్టు

మద్రాస

గాంధీజీ

This book *GANDHIJI* is an adaptation into Telugu of the writings of Mr. Louis Fischer. His recent book *A WEEK WITH GANDHI* and his articles in 'Nation' of New York are made use of for this publication. Due to paper scarcity the material has to be abridged.

Perambur.

16-5-44

Editors

మా మా ట

1942 జూన్ అరంభంలో లూయిపివర్గారు ఒక వారంలోజయ, నేప్రగ్రామంలో, గాంధీజీతో గదిపారు. ఆ వారం రోజులలో తాను గాంధీజీతో మాట్లాడిన చిషయాలను, తనకు అత్రమవానులతో గలిగిన అనుభవాలను అధారంచేసుకుని గాంధీజీని గురించి తన అథిప్రాయాలేమితో గ్రంథమాపంగా పెల్యురిచాడు. “నీక విత్తగాంధి” అన్నపేర అంగ్లంలో ఈ పుస్తకం 1943 లో ప్రమించబడింది. 1942 అస్ట్రేలియా నెలలలో మన దేశంలో విషపం వచ్చినప్పుడు భారతీయ సమస్యను గురించి పివర్గారు స్వామ్యార్థులు నగరంలోని “నేప్రన్” పత్రికకు కొన్ని వ్యాసాలు వ్రాశాడు.

ఆ వ్యాసాలను, పుస్తకాన్ని ఆధారం చేసుకొని, గాంధీజీ ఫిఫర్గార్లకు జరిగిన సంఘాషణలను కొన్నింటిని వాటి సహజస్థీతిలో అనుసరించి వ్రాసి. ఫిఫర్గారు గాంధీజీని చిత్రించిన రూపాన్ని యా చిన్న పుస్తకంద్వారా మిత్రులు శ్రీ దేవదాసుగారు అంధులకు అందించ ప్రయత్నించాడు. వారి ప్రయత్నం చాల వరకు ఫలించిందనే చెప్పగలం. అందుఁనే ఈ పుస్తకాన్ని అంద్ర పాఠకలోకాని కర్పిస్తున్నాం. పాఠకులు ఈ రచన అమెరికన్ ప్రజల నృతేశించి వ్రాయబడినచుని గుర్తుంచుకోవారి.

ప్రాత ప్రతిని సరిచూచి యచ్చిస మిత్రులు శ్రీ యన్. జి. ఆచార్యగారిగ్నెని, మా కవనరమైన చిత్రముల ప్రాసి యచ్చు శ్రీ రే. గోపాలకృష్ణమూర్తిగారికిసి కృతజ్ఞులం. కాగితం కరుచైన ఈ రోజుల్లో ఏ యాత్రె పుటులన్ను పుస్తకమైనా ఎనిమిదఱాలకు తక్కువ గిట్టిదం క్రేతెడు. అంధులు యివి కచువులోజాలని జ్ఞాపకమంచుకొని చూ ప్రయత్నాలకు దోషాద మిత్రుని వచ్చుటున్నాం. మీ ప్రోత్సహాన్ని ఆశిస్తున్నాం.

పెరంబూరు.

సంపాదకులు.

మే 16, 1944.

యుద్ధం అరంభమైనప్పటినుంచి నేను స్వాయార్గ్య సగరంలోని “నేషన్” పత్రికకు ప్రత్యేక విలేఖరిగా పనిచేస్తాన్నాను. ఈ యుద్ధపురోజులలో ప్రవంచ పరిస్థితులను అమెరికా ప్రజలకు తెలియజేయడమేనా ప్రయత్నం. నా ప్రవంచ పర్యాటనంలో మిగిలిన దేశాలన్నిటికన్నా భారత దేశం హెచ్చుగా నన్నాకర్ణి ఒచింది. ప్రాచ్యదేశాల్లో ఇపొన్ వారు అఖండ విజయం పొందారు. బర్మాను వశపరచుకున్నారు. తర్వాత “క్రిప్పురాయ బారం” ఇందియాకంపబడింది. “క్రిప్పు రాయదారం” మూలంగా భారతీయ సమస్య పరిష్కారం కావచ్చునని నమ్మినవారిలో నేనాకణ్ణ. కానీ, “క్రిప్పు రాయదారం” విఫలమయ్యేప్పటికి భారతదేశ స్థితిగతులను స్వయంగా చూద్దామని ఆదేశానికి వెళ్లాను.

నేను స్వాధీనీలో పైప్రాయిగారిని దర్శించాను. అప్పటి పైప్రాయి లిన్సిల్సిగో ప్రథమ. మా సంభాషణలో ఆయన ఒక అభిప్రాయాన్ని పెరిచిచారు. భారతదేశంలో గాంధీజీ వాక మహాత్మరాక్షత్త అన్నారు. అప్పట్లో (1942 మే) గాంధీజీ రన సహాయ నిరాకరణద్వారాన్ని ప్రారంభింప నున్నాడని టిలీలోవిన్నాను. అందువల్ల గాంధీజీని స్వయంగా కలుసుకొని ఆయన చున్నస్తత్వాన్ని గ్రహించి, తద్వారా భారతీయ సమస్యను అవగాహన చేసుకుండామనుకున్నాను. గాంధీజీతో సంప్రదించ డానికి అవకాశం కలిగించమని జవహార్లార్ నెహ్రోను కోరాను. కొద్దిరోజులు గడిచాయి. వర్ధానుంచి జవహార్లార్ ఉత్తరం ప్రాశాదు. ఆయన సలహా ప్రకారం గాంధీజీ కార్బూడర్చి మహాదేవ దేశాయిగారికి ఉత్తరం ప్రాశాను. ఎప్పుడు రమ్మణి అప్పుడు రాగలనని ప్రాశాను. నా ఉత్తరం అందినదో లేదో దేశాయిగారు తంత్రి పంపారు—“అహానం. మహాదేవ

దేశాయ్” అని. మరునాడే థిల్లీ నుంచి బయలుదేరాను. వర్ధాచేరాను. రాత్రి వర్ధాలో గడిపి మరుసటి ఉదయం సేవగ్రామానికి ప్రయాణమయ్యాను.

గాంభీరి దంతవైయ్యదు, నేనూ సేవగ్రామానికి టాంగాలో వెళ్లాడు. త్రిచివ్ పరిపాలకులు భారతీయులను అర్థంచేసుకోలేకున్నారని దారిలో ఆ దంతవైయ్యదు విచర్చించాడు. గాంభీజీని గురించి ఆయన్ని మాట్లాడించ యత్నించాడు, కాని ఆయనెంతసేవటికి రాజకీయాల భోరణిలోనే ఉన్నాడు.

సేవగ్రామం చేరాం. టాంగా ఆగింది. నేను బండిదిగాను. నా యొదుట పొరుగాలే మనిషి—గోధుమచాయ శరీరం. గాంభీజీ నుంచు నున్నారు. నేను పెద్ద అంగలేసుకుంటూ ఆయనవైపు త్వరగా నడిచాడు. ఆయనకు యిరువైపుల ఇద్దరు తీలున్నారు. ఆయన మోరాళువరకు మాత్రమే లట్ట కట్టుకొనివున్నారు. కాళ్కు చెప్పులున్నాయి. భుజంమీద ఓ అంగవప్రంపుంది. నెత్తిన మదతచెట్టెన రుమాలు. నన్ను చూడగానే “ఫిషర్గారూ!” అన్నారాయన. కరస్పర్సు జరిగింది. నేనూ. గాంభీజీ, వర్ధానుంచి వచ్చినదంత వైయ్యదు కలిసి, ఒక ఆరుగుదగ్గరకు వెళ్లాం. గాంభీజీ అరుగుమీద కూర్చున్నారు. నన్ను కూర్చోమని చోటుచూపారు. “జవహర్లాల్ మీ పుస్తకాన్నిగురించి, మీ గురించి చెప్పాడు. మిరిక్కడికివన్చినందుకు మాకెంతో సంతోషం. ఎన్నిరోజులంటారిక్కడ ?” అన్నారు గాంభీజీ.

“కొర్కిరోజులపాటే” అని ప్రత్యుత్తరమిచ్చాను. “మీరు ఈగ్రామంలో ఎండుకు విషిస్తున్నారు ?” అని ప్రశ్నించాడు.

“మీరాబెన్ (స్లేడ్ కన్య) నానిఖసానికి ఈ గ్రామాన్ని ఏడుకున్నది. నేను భారతదేశానికి మధ్యనవుండాలని అమె కోరిక. అమె కోరికకు తగిన గ్రామాన్ని వెతకే బాధ్యత అమె నెత్తినేపడింది. కానీ, గ్రామంలో నివసించదం నా కిష్టంలేదు. గ్రామంలో గోలగా వుంటుంది, అనారోగ్యకరంగా కూడా వుంటుంది. ఈ ఆశ్రమం గ్రామానికి వెలుచల వుండటంచేత అలోగ్యంగానూ, నిశ్శబ్దంగాను ఉన్నది” అన్నారు గాంధీజీ.

గాంధీజీ తన బంగారు పక్కసు (అతుటబెట్టిన చట్ట) కుట్టపరచ నారి నించారు. దారి సెలచులీసుకు చెట్లాను. సేపగ్రామంలో అతిథిగృహం ఒకటి వుంది. ఈ అతిథి గృహాన్ని నా బినగా ఏర్పాటుచేశారు. ఈ యిల్లు మట్టిగోడల కుటీరం. వసారా, ఒక్కటే ఒక్కగది, మట్టినేల. వెమళ్ళ కప్పు ఈ యింటి ఏచేషాలు. గదిలోసుఁచి వెనురమన్న వంట యించిలోకి. స్నానపుగదిలోకి వెళ్ళుపచ్చు. స్నానపుగదిలో నేలమీద రాచు పరిచారు. ఈ స్నానపు గదిలో రేకు బాటీలు. ఇత్తడి బాటీలు, స్నానం చేయను రెండు పెద్ద రేకు లొట్టలు వున్నాయి. ఈ గదిలోని లొట్టలను బాటీలను ఒక ముసలామె నింపుతూ వున్నది. అమెను “బాయి” అని పిలుస్తారు. అమె ఉరిబావినుంచి కడవలతో నీక్కుశైచి పోస్తాంది.

నేను సేవగ్రామంలో వున్నంతకాలం కుర్రిద్దబెన్ పోషణలో వుంటానని గాంధీజీ చెప్పారు. కుర్రిద్దబెన్ వారోజీ పార్సీ యువతి. అమెకు సలభై ఏండ్లుంటాయి. చేతితో వడిక, నేసిన ముతకచీర (బిద్దరు) కట్టుకున్నది. పసుపు పచ్చరంగుచీర. అమెప్రాన్న ఇఉలీలలో ఆరేండ్లు సంగీతం నేర్చుకున్నది. ఇప్పటిక పడిహేనేండ్లనాడు తన సంగీతధోరణని వదలింది. గాంధీజీకి శిష్యురాలుగా చేరింది. అమె కుటుంబీకులు కోటీ శ్వరులు. అమె తాతగారు గడచిన యుద్ధంలో జల్లో (1914—18) చని

పోయాడు. చనిపోయేప్పటికి అయినకు తొంభై ఒదీండ్లు. త్రిచీష్ కామన్ ను సభకు ఎన్నుకోబడిన ప్రప్రఫు భారతీయుడాయన. అయినపేరు దాదాభాయ్ నౌరోజీ. కామన్ ను సభకు ఇంతపరకు ఎన్నుకోబడ్డ కడపటి భారతీయుడూ పార్టీయే. అయినపేరు శక్తి ప్రెచాలా.

కుర్రిద్ బెన్చుడుకైనదీ, తెలివిగలదీనూ. భారతదేశంలో జాతీయతకు అనవసర ప్రాధాన్యత యిస్తున్నారని అమెతో వాదించాను. “స్వాతంత్ర్య భారతము పొసిస్తుగా మారవచ్చు. అప్పుడు మీకు త్రిచీష్ పరిపాలన హాయాములోపున్న స్వాతంత్ర్యమైనా లేకుండా పోవచ్చు.” అని వాదించాను. ఈ వాదన అమె ఒప్పుకోలేదు. “ముందు త్రిచీష్ వారు బయటికి నడిపై, మా నమన్యులను మేము పరిష్కారించుకోగలం. మేము స్వాతంత్ర్యంగా పుండాలని మా కోప్చై. ఆహ్వానింపబడకుండా ఒకరింటికి వచ్చి, అరియులని పేటు పెట్టుకొని, చెళ్ళమన్నా చెళ్ళకుండా ఎవరన్నా చాలకాలం కూర్చుందే. ఆ ఇంటి యజమానురాలు వారిని చెళ్ళగొట్టడం గురించి తప్పితే వేదు విషయాన్నిగురించి ఆలోచించలేదు. అనవసరంగా కూర్చుని, తింటూన్న ఆ అణిథలు పీధి గుమ్మింగుండా బయటికి నడిచే పుణ్యకూలాన్నే ఆమె ఎటుటిచూస్తూంటుంది” అని కుర్రిద్ వాదన.

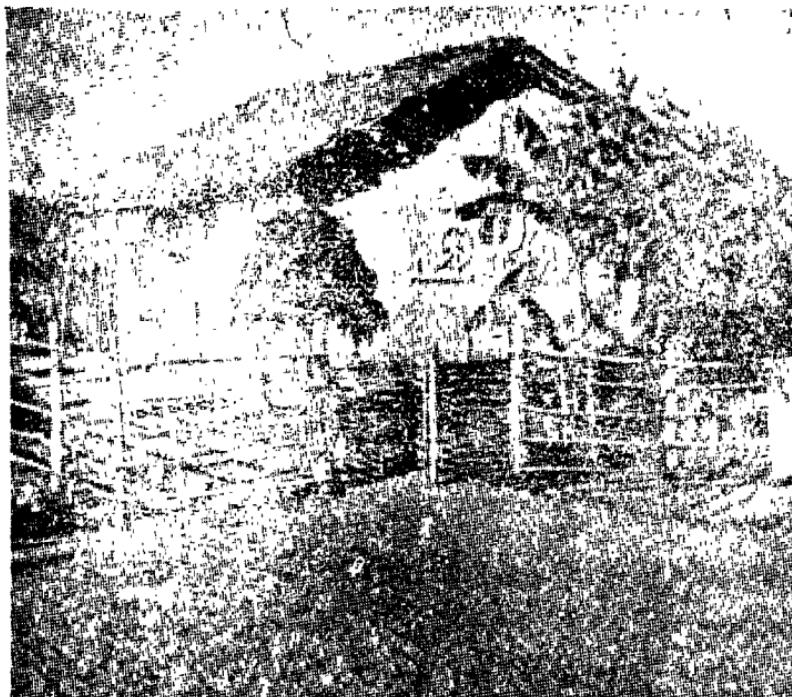
ఆశ్రమవాసులను కలుసుకోదానికి ఆమె నన్ను తీసుకొని చెచ్చింది. ఆశ్రమవాసులందరు గాంధీజీ ఉద్యమాల్లో ఆరితేసినవారు. కొందరు ప్రషాసయకులు; కొందరు ఒకటి రెండు రోటులు గాంధీజీ పాదసన్నిధినికూర్చుని పోవడానికి వచ్చినవారు; మరి కొందరు తమ జీవయూత్రము గాంధీజీతోనే గడుపుచున్నవారు. వీరందరు అయిన ఆశయాల నవవాసన చేసుకొని, అవసరమైనప్పుడు ఆచరణలో పెట్టడానికి సిద్ధంగా వున్నవారే. వీరందరు ఒక్క ప్రాంతమంచి వచ్చినవారు కారు. వివిధ ప్రాంతాలకు చెందినవా

రవడంచేత ప్రత్యేక భాషలు మాటల్కుతారు. వరస్పం అంగ్లంలో మాటల్కుతంటారు. ఆశ్రమవాసుల పిల్లలను బాలమందిని చూచాను. పిల్లలు అందంగా వున్నారు. రుషివ్. నేనూ చెట్టు గాంధీజీ కార్యదర్శి మహారేవే దేశాయిగారి కుటీంపద్ద ఆగాం. టోడిల, చిన్నబోణ. మోక్కల పైకి బట్ట కట్టుకొని, నేలమీద చాపమీద రూర్పుని, సూలుపడుకుతున్నాడు. ఘూర్యకాలపు చేతి రాట్లుంమీద సూలుతీస్తున్నాడు. వక్కగదిలో అయిన భార్య సూలుపడుకుతూంది. దేశాయిగారు రోజుకు నెఱి గజాల సూలు పడుకుతాదు. భరత్తా (రాట్లుం) బాల చౌక పస్తుపు. దానిని ఉపయోగించడం సులభంగా నేర్చుకోపచ్చు. “నేను యొక్కపగా ప్రయాణాలు చేస్తూంచాను. రైళ్ళలోకూడా సూలు పడుకుతూంటాను. మరెవ్వటూ రైలో సూలువడకడం నేను చూడలేదు” అన్నారు దేశాయిగారు. గాంధీజీ సాగించిన ప్రధాన ఫలితంగా, వేనవేయ భారతీయులు సూలువడక నారం థింబారు. గాంధీజీ జీవితాన్ని లభ్యంగాతీసుకుని, గ్రామవాసులు, ముఖ్యంగా రైతులు, రాట్లాన్ని హెచ్చుగా ఉపయోగిస్తున్నారు. భారతీయుల్లో లభ లాది జనానికి కళ్ళబట్టలేదు. ఈ గృహపరిక్రమద్వారా ఆ లభలాది జనానికి ఒంటినిండా బట్ట నిప్పొచ్చని గాంధీజీ సమ్మకం. “సూలువడికే అలవాటు దేశమంతటా ఇంకా వ్యాపించలేదు. చేసూలు వడకడం మా దేశ ఆర్థిక విధానంలో ఇంతవరకు ఒక అంశం కాలేకున్నది” అని దేశాయిగారు ఒప్పుకున్నారు.

3

మీము ఆశ్రమవాసులను కొండరిని కలుసుకొని వచ్చేటప్పటికి పొడ్డిక్కంది. వడకొండు గంటలైంది. నాకు ఆకలి యొక్కవైంది. గాంధీజీ బస నా బసకు వందగజాల దూరంలోనుంది. కుర్చివ్వబెన్, నేనూ

గాంధీజీ ఇంటికొంగం. గాంధీజీ ఇల్ల శదికల ఇల్ల. ఎల్రె పెంకులతో

కవ్వటదింది. ఇంటిముందు వసారా, ఇంట్లో వెనుకవైపున పెద్ద గది, ముందువైపు చిన్నగది ఉన్నాయి. వాకిల సిమెంటు గడవమీద నా చెప్పుటా వదలి, చిన్నగదిలోకి వెళ్లి కూర్చున్నాను. గాంధీజీ నమ్మచూచి లేచి వచ్చారు. నమ్మి చెప్పుటా తొడుకోగ్గమన్నారు. నెత్తిని టోపీ పెట్టుకో మన్నారు, “పాదరష్టా, టోపీ ఇక్కడ చాల అవసరం, ఇవి రేకంటే ఎందవడ తగుఱటంది” అన్నారాయిన. ఒక ఆమె గాంధీజీకి గళ్గుగుడ్డను మదిచి తెచ్చి యిచ్చింది. ఏ గుడ్డను తలమీద వేసుకున్నారు.

కుర్రిద్ భుజంమీద ఒక చేయివేసి ముందుకు నడిచారు. నన్ను వెంట రమ్మన్నారు. గాంధీజీ ఇంటిప్రక్క-పున్న రెండుయిండు దాటి భోజనశాల చేరాం. ఈ భోజనశాలకూడా తడికలకొంపే. గాంధీజీ గదవలోనే చెప్పులు వదిలారు. నేనూ గదవలో చెప్పులు వదలి నా బోపీని కుర్రిద్ చేతికిచ్చాను. అమె దాన్ని గోదనున్న. ఒక మేకుకు తగిలించింది. గాంధీజీ కూర్చుని ఆయనకు దగ్గరగా నాటూ చోటుచూపారు. ఒక అహగు వెడయిన్న చాప నేలమీద పరచి వున్నది. దానిమీద కూర్చున్నాను. కాంగ్రెస్ సోషలిష్ట్ నాయకులు అచార్య నరేంద్రదేవగారు మా మధ్య కూర్చున్నారు. ఆయన ఉబ్బిన రోగి. గాంధీజీ మాపలె చాపమీదగాక పీటమీద కూర్చున్నారు. ఆయన ఎడమచేతివైపు ఆయన భార్య, కస్తూరిబా. కూర్చున్నది. కస్తూరి బాకు పశ్చ లేవు. అమెకు డెబ్బెచ్చ ఏండ్లు పుంటవి. గాంధీజీ పయసు డెబ్బెచ్చమూదేండ్లు.

ఈ భోజనశాలకు వచ్చేడారిలో పెద్ద మేజాలల్ల పున్నది. దానిమీద అహార పదార్థాలన్నీ అమర్చబడినాయి. అశ్రమంలోని త్రీయ వేరే కూర్చున్నారు. అశ్రమంలో అన్నికారుల పిల్లలూ పున్నారు—మూడేండ్లవారు, ఇదేండ్లవారు, ఎనిమిదేండ్లవారు అందచూ పున్నారు. చురుకైన, అంద మైన పిల్లలను చూచాను. వారందరూ అశ్రమవాసుల పిల్లలే. మేము కూర్చున్న రెండు మూడు నిమిషాల్లో ప్రతి ఒక్క-రిముందు ఇత్తది వణ్ణలను తెచ్చివుంచారు. నిళ్ళబ్రంగా చాలమంది నడ్డించ నారంభించారు. వందిన పదార్థాలతో నిండిన అనేక గిన్నెలను గాంధీజీముందు పుంచారు. వాటి మూతలను తీసి గాంధీజీ తన దగ్గరపున్న వారికి వద్దించారు. నాకు త్రాగడానికి ఇత్తదిలోటాతో నీళ్ళచ్చారు. ఆకు కూరవున్న ఇత్తది గిన్నె నాకడాన్ని నాకు గాంధీజీ అందిచ్చారు. ప్రక్కనున్న ఇత్తది భాండం మూత తీసి గోరుపు రొప్పెను నాచేతికచ్చారు. ఈ రొప్పె కాగితంలూ

సన్నగా వన్నది. కాని మృదువుగాకాక గల్గిగాపుంది. ఒకామె నావళైంలో కొండం ఉప్పువేసి, ఒక లోటా వేడిపాలయ తెచ్చి యిచ్చింది. మరికొద్ది నేపటికి ఉదికించి—వలవని బంగాళా దుంపలు రెండు, ఎర్రగా తాల్చ బడిన మెత్తని గోధుమ రౌష్టులను రెంటిని ఆమెయే తెచ్చినది. గాంభీషి, చిరునవ్వుతో. నావైపుచూచి—“నీకు పడ్డిస్తున్నాం. కాని ప్రార్థనలయ్య వరహా మట్టుకోచూడదు సుమా!” అన్నాడు.

“నాకు తెలుసు. పడ్డన హూత్రి అఖునారూడా పిల్లలు తినకుండా ఉండడం చూచి ప్రార్థన కానిది భోజనం చేయబూడదని గ్రహించాను” అన్నాను. భోజనానికి సుచూరు 30 మంచి చూర్చున్నాం. అంతా నేలమ్మ దనే చూర్చున్నారు. మేళా బల్లలు, కుర్చీలులేవు. అందరూ తెల్లటి బట్టల ధరించారు. పడ్డన హూత్రి అయింది. కాని, ఎవ్వునూ తినడంలేదు. కొండరు, రూర్చున్న తీరుగానే ఒకరికొకరు అహం పదార్థాల నందించుకుంటున్నారు. గంట కొట్టిన మోత వినబద్దది. పొదుగాటి ఏయ్యక్కి ఒకాయన ముందుకు పచ్చాడు. ఏపో మంత్రాలు పతించాడు. అచ్చబీదందరూ, గాంభీషితో సహా, ఆ మంత్రాలు పల్లించారు. ప్రార్థన “శాంతిః, శాంతిః, శాంతిః” అన్న పదాలతో ముగిసింది. నా ప్రక్కన చూర్చున్నదేవ రకి పదాలకు అర్థం చెప్పాడు.

చందిన కూరలను గిన్నెల్లోమంచి తిసుకొని తినడానికి నాకు చెంచానిచ్చారు. మిగిలినవారందరు తమ రౌష్టులను ముక్కులుచేసి, ఆ ముక్కులతో హూరను అద్దుకొని రింటున్నారు. డెడ్డించే ఆమె ఒకామె నా రౌష్టుల మీద ఘుస్సిగ పోసింది. భోజనం అట్టే బిచికరంగా లేదు. అందుచేత ఉప్పు కాస్త ఎక్కువగా వాడాను. అప్పుడు లినడానికి యింపుగా వున్నది. కాచిన ఆవుపాలు నాకిచ్చారు. ఆ పాలవాసన నాకు గిట్టలేదు. చక్కెర కాస్త కలుపుకొని తాగాను. గాంభీషి ఇంతమహాయైం మేకపాలు త్రాగు

తూందేవారు. భారతీయులు గోవులపట్ల ఎక్కువ శ్రద్ధవహించాలన్న ఉదే శ్యంతో గాంధీజీ ఇప్పుడు ఆవహాల నువ్వొగిస్తాన్నారు.

గాంధీజీ ఆగకుండా తింటూనే వున్నారు. మధ్య మధ్య నాకు, కస్తూరిదాకు, కుర్రిదకు, దేవకు వడ్డించేవారు. గాంధీజీ చేతులు పెద్దవి. ప్రేషు పొడవైనవి. అయిన మోకారి చిప్పులు ముందుకొచ్చివున్నాయి. ఆయన శరీరంలోని ఎముకలన్ని వెడల్చాటివి; గడ్డివి. ఆయన శరీరం మీచి చర్చిం నున్నగా, పరిశుభ్రంగా వుంది. భోజన సమయంలో తచు కస్తూరిదా గాంధీజీకి విసురుతూందేది. అమెనుచూస్తే స్వార్థత్వాగి యైన ముగ్గుమోహన స్వయంబూ : అనిపించింది. భోజన సమయంలో ఒక్కమారు గాంధీజీ సంభాసంలోకి దిగారు—“మీరు కదునాలుగేంద్లు రఘ్యాలో నిపసించారు. స్టాలిన్ గురించి మీ అభిప్రాయ మేమటి ?”

ఏమీ చెప్పుడానికి తొంత తడబిడ్డాను. “క క్రీపంతుదు, అత కంఠు” అన్నాను.

“హిట్లరంత కలినుడా ?” అని ప్రశ్నించారు గాంధీజీ.

“కనీసం హిట్లరంత” అని బదులు చెప్పాను.

ఒక నిమిషమాగి చుట్టు గాంధీజీ ప్రశ్నించాడు—“మీరు పైప్రాయిని చూచారా ?”

“ఆ : చూచాను” అన్నాను. అంతచలో ఆ విషయమై గాంధీజీ మాట్లాడలేదు.

అలవాటు లేనిది నేలమీద కాణ్ణు మండతవేనుకొని తూర్పోడంచేత మోకాళ్ళు నొప్పులు పట్టాయి. డేరాం బిఱపు ఎక్కువ మోకాళ్ళమీద పడడంవల్ల యాచార అనుకుంటాను. పద్మసనం వేసుకొని కూర్చోవడం భారతీయులకు మంచిస్కృ ప్రాయం. పద్మసనం వేసుకోడం నే నింకా

నేర్చకోలేదు మోకాళు నొపులు పట్టాయి గనుక ఒకకాలు నిలబెట్టి. పాదంమీద బిరువువూని కూర్చున్నాను. కాస్త సోఖ్యమనిపించింది. గాంధీజీ నా తంటాలుచూచి “మీరు భోంచేయడంలేదే :” అన్నారు.

“ఏం : భోంచేయకేం. భోజనం చాలా భాగుంది” అన్నాను.

“మీకు యష్టంవచ్చినన్ని నీకు త్రాగండి. నీకు కాచి కుట్టపరచి వుంచుతున్నాం..... మామిడి పండును ఇక తింటారా :” అన్నారు గాంధీజీ.

“మీ రందరు తినడంచూస్తూన్నానుగా : నా జీవితంలో మామిడి పండు త్రిఫాని కిదే మొదటిసారి” అన్నాను.

“మామిడిపండు తిన్నుతర్వాత, ఆ అవస్థ తీరును మీరు స్వానం చేయవలసి వుంటుంది” అన్నది కుర్రిద్, పరిహసంగా.

మామిడిపండు చెక్కుతీయ మొదలుబెట్టాను. నన్నుచూచి అందురూ నవ్వారు. మొదట నూమిడి పండు చేతులతో నలిపి, మెత్తబరచి రసాన్ని పీల్చాలి గాని పై చెక్కుతీయరాదని గాంధీజీ చెప్పారు. “మేము తిన్నట్లు తింటూన్నాందుకు మీకు బహుమాన మివ్వాలి” అన్నారు గాంధీజీ. నాభోజన పైంది. కాని నే నింకా కూర్చోనివుండడంచూచి కుర్రిద్ తలవూపి గాంధీజీకన్నా ముందు నేను లేచి వెళ్ళచ్చునన్నట్లు పైగచేసింది. గాంధీజీకి నమస్కరించి సెలవుతీముకు వెళ్ళాను. మూరుగంటలకు నేను గాంధీజీని కలనుకోవచ్చునని కుర్రిద్ చెప్పింది.

భారతీయులు సాధారణంగా. పాక్షాత్ములవలె, కరస్పుర్గుచేయరు. ఒకరి నాకరు కలనుపనేప్పుడుగాని, విదివదేప్పుడుగాని రెండు అరచేతు లను నోటివద్ద మోద్దీ, చిరునగవుతో, నమస్కరిస్తారు. ఈ నమస్కరం భారతీయులను దయామయులుగా, అమాయకులుగా కనబరుసుంది. నేను

బిసెక్షి 12-0 గంటలనుంచి 1-0 గంట వరకు నిద్రపోయి శేచాను. శరీరమంతా చెమటమయమై పోయింది. మరల, మూడవమారు, స్నానం చేశాను. రేకుతొట్టిలో నిలిచి చెంబతో సీక్కుముంచి పోసుకున్నాను. సేవగ్రామంలో స్నానమంచే మన పాశ్చయ్యదేశాల్లోలాగున తొట్టినించా నీరు నింపి అందులో కూర్చోవడంకాదు.

4

మధ్యహ్నం మూడుగంటలకు కొద్ది నిమిషాలు ముందుగా నా బిసుంచి గాంధీజీ బిసకు లయలుదేరాను. ఎండ తీట్లత నా నెత్తిని మాట్చి వేసింది. ఆ రోజు ఎండ 110 ఫిగ్రీలు. గాంధీజీ గదిలోనికి వెళ్లాను. అప్పటికే ఆరుమంది అచ్చట కూర్చోనున్నారు. అందురూ తెల్లిబట్టలే చేసుకున్నారు. ఒకామె—నల్ల చీర కట్టుమన్నామె, వంకా లాగుతూపుంది. ఆ గదిలో ఒక్కు—ఒక్కు చిత్రం పుస్సుది—అది ఏసుక్రీస్తు చిత్రపటం. అది నల్ల—తెల్ల రంగులలో ల్రాసినది. ఆ చిత్రంమీద—“ఇతడే మన శాంతిదాత” అని పదాలు ముద్రింపబడ్డాయి. గాంధీజీ పరుషుమీద చిందు నానుకొని కూర్చున్నారు. ఆయన కంటి అద్దాలచ్చటం బంగారపుది. పోన్న బన్ పేనాతో ఉత్తరం వ్రాస్తూన్నారు. కత్తెక మెలికల్లు కాట్కు పెనవేసుక కూర్చున్నారాయన. తాను వ్రాస్తూన్న ఉత్తరానికి మోటుగా ఒక చెక్కును మోకాలిమీద వుంచుకున్నారు. చేతితో చేయబడ్డ ముతకరకం కొయ్య చట్టంలో మరి మూడు ఊటకలాయన్నాయి. గాంధీజీ పడకకు ఎదమవైపు కొన్ని పుస్తకాలు నేలమీదవున్నాయి. నన్ను చూచగానే గాంధీజీ “రండిః లోపలికి వచ్చి కూర్చోండి. వంకాలాగుతున్నామె ప్రక్కన కూర్చోండి. అక్కడ చల్లగా ఉంటుంది” అన్నారు. వారు చెప్పినమూల తూర్పుని తడికె నానుకున్నాను.

"మీకేమీ అభ్యంతరం లేకుంటే పీరండరూ మన సంభాషణ నమయంలో ఇక్కడే వుంటారు. పీరెవ్వరు మాట్లాడరు. పీరుండడం మీకిష్టం లేదంకి వెళ్లిపోతారు" అన్నారు గాంధీజీ.

దేవ, దేశాయి, కుర్రిద్ మరి కొండరు ఆత్మమవాసులు అక్కడ వున్నారు. ఇంతమంది సమక్షంలో గాంధీజీతో సంప్రదించడం నాకిష్టం లేదు. కానీ "ఫర్మారేడు" అన్నాను.

"ఇక నేను హృత్రిగా మీ అధినంలోవున్నాను" అన్నారు గాంధీజీ.

"క్రిప్పు రాయబారం మీ దేశచరిత్రలో నాక గొప్ప మార్పును తెచ్చేదని నా భావం. క్రిప్పు రాయబారం విఫలమైనందున కలిగిన ఫలితాలను గురించి మీ దేశం యిష్టాదిష్టాదే యోచిస్తాన్నట్లన్నది. ఆ విషయాన్ని మీ ప్రజలు సరిగా అర్థంచేసుకుంటే గొప్ప మార్పులు రావచ్చు. అందువల్ల, మీ రృష్టిలో, క్రిప్పు రాయబారం విఫలంకావడానికి కారణమేమిలో తెలుసుకోవాలని నా కోరిక" అన్నాను.

"క్రిప్పు మా దేశానికి రాగానే స్వాధిలీకివచ్చి తన్న కలుసుకో మని నాకు తంతి పంపాడు. ఆయన్ని కలుసుకొనడం నాకు యిష్టంలేదు. కానీ, నేను వెళ్లి ఆయన్ని చూడడంవల్ల యేమైనా మేల కలగుతుందేమోనని వెళ్లాను. ఆయన్ని కలుసుకొనక మునుపే ఆయన తెచ్చిన త్రిటిష్ట ప్రభుత్వ సూచనలగురించి వడంతుల విన్నాను. కానీ ఆ సూచన లను ప్రత్యక్షంగా చూడలేదు. క్రిప్పు ఆ సూచనలను నాచేతికిచ్చారు. వాటిని చదివిచూచి "ఇవే మీ సూచనలై తే మీరెండుకు రావడం? వృద్ధాత్మమ. మీ సూచనలన్నీ యివేనా? ఇంకేమైనా వున్నాయా? మీ సూచనలింతే అఱుకి తిరుగు చిమూనానికి మీరించేకి వెళ్లడం వుత్తమం" అన్నాను.

క్రిష్ణ నా సలహాగురించి ఆలోచిస్తా వన్నారు” అంటూ గాంధీజీ చెప్పారు.

“క్రిష్ణ సూచనలగురించి మీ విమర్శ యేమిటి? ఖ్రిచ్చి కామన్స్ట్ లో నుంచి విడివదే హక్కుతో మీకు క్రిష్ణ సూచనలు అధినివేశ ప్రతిపత్తి ని వాగ్దానం చేయలేదా?” అని ప్రశ్నించాను.

(క్రిష్ణ)

“సి. యివ. ఆంధ్రాన్ క్రీస్తుయొక్క విశ్వాసనీయమైన బంటు అని మా అందరి విశ్వాసం.” అధినివేశ ప్రతిపత్తి భారతదేశానికి పనికి రాదని ఆయన యొప్పుడు అంటూందేవారు. అధినివేశ ప్రతిపత్తిగల యితర దేశాలకు ఖ్రిస్తువున్న నంబందం మాకు లేదు. నేటి అధినివేశ ప్రతిపత్తి అనుభవించే దేశాలప్పీ శెల్లవారి దేశాలే. ఆ దేశాలలోని ప్రజలు చాలపరకు ఖ్రిస్తువునుంచి వరుసపోయి ఆ దేశాలలో నివాస మేర్పరచుకున్న వారు, వారినంతకి వార్యాన్నా. ఖ్రిస్తుమాకు యే ప్రతిపత్తిగాని యివ్వాలన్నుకోర్కె మాకు లేదు. ఏ ప్రతిపత్తిగాని ఖ్రిస్తు ఇవ్వడం. మేము పుచ్చుకోవడం అనే పుంకే, మాకు స్వాతంత్ర్యం లేదనే దాని ఆర్థం. క్రిష్ణ సూచనల్లో ఖ్రిస్తువునుంచి విడివదానికి హక్కు యివ్వబడింది. కానీ అందులో ఎన్నో లోపాలాన్నాయి. క్రిష్ణ సూచనల్లో గొప్ప లోటు సంస్కారాధీకులకు నంభంధించినది. ఖ్రిచ్చివారి లాభంకోసం, వారి సౌకర్యం కోసం యెన్నదో బలవంతాన సంస్కారాదివతులను వాస్పించి చేసుకున్న వాడంకికలను యొప్పుడు నింబెట్టాలంటారు. బికసీర్ మహారాజా— ఆయనేమిటి, యే మహారాజాగాని—ఖ్రిచ్చివారు యి దేవానికి రాక

ముందు యా దేశంకో కొంతభాగాన్ని పాలించేవాడే. అప్పుక్కో. యెప్పబీకన్నా ఎంతో యెక్కువ అధికారం వారికి వుండేది. క్రిష్ణ సూచ సుఖోని రెండవలోపం పాకీస్థాన్ ను గుర్తించడం. హిందూ—ముస్లిం విభేదాలు త్రిటిష్ పరిపాలనవల్ల తీవ్రమైనాయి. క్రిష్ణ సూచనలమూలంగా భూ వ్యత్యాసాలకు మితిలేని దోషాద మివ్వబడింది. 1909 లో మింటో ప్రభువు రాజప్రతినిధిగా వున్నాడు. అయినే మతాన్నిబట్టి ఎన్నికలన్న విష బీజాన్ని. నాటాడు. మహామృదీయులు మహామృదీయుడ్లే ఎన్నుకోవాలి. హిందువులు హిందువునే యెన్నుకోవాలి అన్నది అప్పబీనంచి అలవా ఔంది. రెండు మతాలవారిని వేరుపరచాలని త్రిటిష్వారు నేటికి ప్రయ త్తిస్తూనే వున్నారు. అధికారం చెలాయించడంలో కర్జన్ ప్రభువు అతి సమర్థువు. చెమ్పిపర్దు, ఇర్విన్, లిన్లిత్కో ప్రభువులను నేను స్వయంగా యెరుగుదును. కాని కర్జన్ ప్రభువును నేను త్వయుగా యెరుగును. ఆయన్ని యెప్పుడూ కలుసుకోలేదు. కాని ఆయన మనిషికాకమాట చెప్పే వారుట. నర్ శామ్యాల్ హోర్ వంటి వారినై తే మమ్మవచ్చు. ఆయనతో మాటలాడేటప్పుడు యెవరితో మాటలాడుతున్నామో యెరుగుదుం గనుక జాగ్రత్తగా వుండవచ్చు. ఆయన ఆశయాలేపిటో ఆయన యొంతటివాడో తెలుసుకోవచ్చు. కాసీ, కర్జన్ ప్రభువును అర్థంచేశాకోవడం అసాధ్యం. కర్జన్ ప్రభువు ఆమలాలోకి తెచ్చిన బెంగాలు విభాగాన అత్యవసరమైనది. పరిపాలనరీత్యా సహాయమైనదీనూ. వాంచించ తగిన ఘర్పుకూడాను. కాని యా విభజవకు ఆయన మతాన్ని ఆధారంచేసుకున్నాడు. క్రిష్ణకూడా తన సూచనల్లో అడే మాగాన్ని అనుసరించాడు. ఇదే క్రిష్ణ సూచనలోని రెండవలోపం. త్రిటిష్వారు యిక్కుడ వున్నంతవర్ధకు ఈ దేశప్రజల్లో పక్కుత కుదరదు” అన్నారు గాంధీజీ.

“సరే! క్రిష్ణ సూచనల్లో యుద్ధానంతర వ స్తుతులను గురించిన

మరతులు మీకు నచ్చలేదు. కాని, ప్రస్తుతం, తక్షణం అరిగే మార్పులలో మీకేపీ నచ్చలేదా? భవిష్యత్తు సంగతి అలా వుండవివ్వంది. ప్రస్తుతం కలిగే మార్పులలో మీ ప్రజకు పరిపాలనా దక్షతను కల్పించి, మున్ముండు స్వాతంత్ర్యాన్ని జన్మహక్కుగా కోరదానికి తగిన శక్తిని మీ కిచ్చే అవకాశాలేపి క్రిప్పు సూచనలవల్ల కలుగవా?" అని ప్రశ్నించాను.

"క్రిప్పు సూచనలను మీరు సూచించిన రృష్టికోనే చూచాను. కాని ఆ సూచనలను చదివిచూచిన తర్వాత బ్రిటిష్ వారితో సహకారానికి ఆవకాశం లేక మైనా లేదని ధృతమైంది. ఈ సూచనల సంబంధంలో ముఖ్య సమస్య రక్షణ. యుద్ధకాలంలో ప్రభుత్వంయొక్క ప్రథమ కర్తవ్యం, ముఖ్యమార్గత రక్షణ. యుద్ధక్రమంతో కోక్కుం కలుగజేసుకోడం నాకిష్టం లేదు. దేశరక్షణ విషయమైన తీర్మానాలు చేయడానికి తగిన నిష్పముణ్ణికాను నేను. కాని మీ అద్యాత్మరు రూప్సిష్ట్టుకుకూడా అందుకు తగిన సమర్థత లేదు" అంటూ గాంధీజీ వొక్కాక్షరం ఆగారు. నేను అమెరికావాణిగనుక రూతివెట్టి విషయం మాటలాడికే యేమన్నా అనుకుంటాననుకున్నా లేదో; మాట మార్పారు—"చర్చిల్ ను వుదహారణంగా తీసుకుండాం" అన్నారు గాంధీజీ. ఆయన శంకించదం గ్రహించాను.

"ఏం: రూతివెట్టినే వుదహారణగా తీసుకుండాం. మీ భావం నాకర్మమైంది" అన్నాను.

"నాభావం యిది. ప్రజాభాషాయానికి సైన్యానికున్నంత తరిపీదు. నిష్పత్తి, సైనిక చతురత లేకున్నా. యుద్ధకాలంలో సైన్యం ప్రజాధికారానికి లొంగిపుండాలి. రంగూన్ టోని బంగారపు పెగోడా (బోధ్య దేహాలయం) జపాన్ విమానాలకు మార్గదర్శిగా వుంది గనుక ఆ బంగారు గోపురాన్ని ధ్వంసం చేస్తామని బ్రిటిష్ వారంటే, "మీరు దానిని ధ్వంసంచేయడానికి

పీల్లేదు. దానిని ధ్వంసంచేస్తే బిర్మ ప్రజల ఆత్మక త్రిని ధ్వంసంచేసినవారాతారు. అందుచేత మీ యష్టానుసారం చేయడానికి పీల్లేదు” అని నేనంభాను. శ్రిటివారువచ్చి “ఈ రైతులు యి గ్రామాన్ని యివాళే భాసి చేయాలి. మే మిక్కడ విమానాక్రమాన్ని కట్టాలి” అని అంశే. “మీరు విన్ననే యొందుకాలోచించుకోలేదీ విషయం: విన్ననే ఆలోచించుకొని వుంటే యి నిరుపేద రైతులు గ్రామం వదరి వెళ్లడానికి కాంత వ్యవరి చిక్కెదికదా: వారువెళ్లి కాపురముండడానికి తగిన చోటు చూచారా? ఇంత జనాన్ని యొక్కడకు వెళ్లమంటారు? అని నా సవాలు” అన్నారు. గాంధీజి.

“ఈ విషయాలను పరిష్కరించే అధికారం భారతీయులకు కావాలని మీరు కోరిశే. ఇనరల్ వేవెర్ మిచ్చుల్ని అపార్థం చేసుకోవచ్చు. యుద్ధ ప్రయత్నాలతో మీరు అనవసర తోక్కం కలగజేసుకుంటున్నారని తలవవచ్చు” న్నన్నాను.

చిరునవ్వు నవ్వి గాంధీజి—“నిరుపయోగమైన పనులను యుద్ధ కాలంలో మా అధికారంలో వుంచుకోవచ్చని శ్రిటివారు కరుణించారు. ఆ పనులలో మచ్చుకు కొన్ని టిని గమనించండి—సైనికులకై హాటకూలింద్లు. కాఫీ హోటకు పీటిని నడవడం, యుద్ధప్రయత్నంలో ప్రథమాని కవసరమైన ముద్రణ విషయాలను సాగించడమూనూ. నేను సైనిక విషయాల్లో కున్నా యుద్ధంలో దిగ్గిజయం చేకూరడానికి సాయపడే కార్య లెన్నో చేయగలను. మా సాయం పొందివుంటే దూరప్రాచ్యంలో శ్రిటివారిక్కిన్న అపఱయాల కలిగేవి కావేమా?” అన్నారు.

“అంశే, మీరు రక్షణ తెక్కువ ప్రాముఖ్యత యచ్చారన్నమాట?” అని ప్రశ్నించాను.

గాంధీజీ అవునన్నారు. “నెహ్రా మొదలైన యితర కాంగ్రెస్ నాయకులు యిదే దృష్టి నవలంబించారా?” అని ప్రశ్నించాను.

“అహా! అందరూ యి దృష్టి నవలంబించారనే నా నమ్మకం. నెహ్రా, కాంగ్రెస్ అద్యక్షుడు మౌలానా అబ్దుల్ కలామ్ ఆజాద్ ఏరి యుద్ధరి వైతరికూడా యిదే” అన్నారు గాంధీజీ.

“ఇంతకూ క్రిప్పు సూచనల్లో, మొత్తంమీద, మీకు మంచియేమీ కనబడలేదన్నమాట!” అని అడిగాను.

“నాకు చాల సంతోషం—మీరు స్పష్టమైన యి సూచి ప్రశ్నకు ఇవాటడగడం. రేనేరేదు—క్రిప్పు సూచనల్లో మంచి ఏమీ ఆగుపడలేదు” అని గాంధీజీ జవాబిచ్చారు.

“ఈ విషయం (అయిన సూచనల్లో మంచియేదీ లేదని) క్రిప్పుతో చెప్పారా?” అని అడిగాను.

“అహా! చెప్పకేం! అయినతో మరెన్నో విషయాలు చెప్పాను. మీరు రష్యాలో మహాత్రరకార్యం సాధించారు....” అని ఇంకా యేమితో అనటోతున్నారు గాంధీజీ. నేను అర్థంవచ్చి—

“మీరామాకౌండుకన్నారు—రష్యాను యుద్ధంలోకి దింపింది సర్ పొఫర్డ్ క్రిప్పుగాడు. రష్యాను యుద్ధంలోకి లాగింది మరో పెద్దమనిషి. అదోర్చు హిట్లర్ నే ఆయన” అన్నాను.

నా మాటలకు గాంధీజీ నవ్వారు. అక్కడవున్నవారంతా గూడా నవ్వారు. “కాని, నేనూ, మా దేశంలో లక్షలాది ప్రజా రష్యాను యుద్ధంలోకి దించిన మహాత్రర కార్యాన్ని క్రిప్పే సాధించాడని అనుకుం టున్నాం” అన్నారు గాంధీజీ.

“మీరామాట లన్నప్పుడు (తను నిర్వహించని ఖనకార్యాన్ని కనకాపాదించినందుకు) క్రిష్ణ కాదనలేదా ? ” అని మళ్ళీ అయిగాను.

“లేదు. కాదనలేదు. ఆ పొగ త్రను స్వీకరించాడాయన. రష్యాపై జర్మనీ దండ్యతకమందు స్థాలిన. బ్రిటిష్ సహాయం కోరాధనుకున్నాం మేము ” అంటూ గాంధీజీ నవ్వారు.

“మీరు పొరబడ్డారు. రష్యాపై జర్మనీ దండ్యతిన తర్వాత. అమెరికా, బ్రిటిష్ నుంచి రష్యాకు క్రమేణ హెచ్చుసాయం లభిస్తూతన్నది. కాని అంతకుమందు, హాట్లురుకు భయపడి స్థాలిన బ్రిటిష్ వట్ట. క్రిష్ణ వట్ట అఱమాత్రమైనా స్నేహభావం చూపలేక పోయాడు ” అని సమాధాన మిచ్చాను.

“ఏలాగై లేనేం : ఇక్కడకూడా వోక మహాత్తుర కార్యాన్ని చేయ మని నేను క్రిష్ణను కోరాను. కాని ఆ కార్య సాధన ఆయనక కిలో లేక పోయింది ” అన్నారు గాంధీజీ.

“ఇంగ్లండులో భారతీయ సమవ్యాసుగురించి ప్రజాందోశన హెచ్చగా వుంది. గడచిన వేసవిలో నేను ఇంగ్లండువెళ్లి లొమ్మెదివారాలు వున్నాను. ఈ యుద్ధానికి పూర్వం బ్రిటిష్ పరిపాలిస్తూవచ్చిన తరహ మనుష్యులు యా యుద్ధానంతరం తమ దేశంలో అధికారానికి రాకుండా చేయాలని అంగ్లీయులు నిక్కయించుకున్నారు. ఈ ప్రజాందోశనకు క్రిష్ణ నాయకుడు కొవచ్చ. క్రిష్ణ మంత్రి పదవికి రావడం గొప్ప ఆశాసూచకం ” అన్నాను.

“ఓను. ఆశాసూచకం మాత్రమేగాదు; ఆశాభంగంకూడాను. ఆయన అధికారానికి రావడం గొప్ప ఆశాభంగం కల్గించినది. గొప్ప రాజీయ వేత్తకు వుండవలసిన గుణాలు క్రిష్ణకున్నావా అని నా సందేహం : భారత దేశంమీద కొంత అభిమానం కలిగి, జవవ్రాల్చికు మిత్రుడైన వ్యక్తి యా సూచనలను మోసుకవచ్చారంటే, యింతకంటే ఆశాభంగం వేరే

యేముంది మాకు” అని అన్నారు గాంధీజీ. ఏథో ఆలోచిష్టాన్నారు. బిహార్ నాకు నియమించిన గంట సమయం గడిచిందని కావోను: ఒక నిమిష మాలోచించి గాంధీజీ “సాంకే ప్రభువు వ్యాకమారు నాకు సంహా

యాచ్చారు. నా ఆరోగ్యాన్ని శాగ్రత్తగా కాపాడుకోమన్నారు. ‘నా ఆరోగ్యాన్ని నేను కాపాడుకోకుంటే యింత వృద్ధవయస్సువరకు జీవించే వాడ్జేనా?’ అని ఆయనకు ఇవాచిచ్చాను. నా ఆరోగ్యాన్ని శాగ్రత్తగా రక్కించుకోదం నాలో ఒక గాప్పలోపం” అన్నారు.

“మీరు యేలోపమూ లేని పరిపూర్ణులని తలచానే!” అన్నాను.

నవ్యతూ గాంధీజీ యిలాన్నారు—“నాలో అనేక లోపాలన్నాయి. నేను చాలా ఆపరిపూర్ణుణ్ణి. మీరు పెళ్ళేలోగా నా తప్పులను.—ఓ వంద తప్పులను. మీరు కనిపెట్టగలరు : మీరు కనిపెట్టలేకున్న మీరు నా లోటు పాటిను గ్రహించడానికి నేను సాయప్రాతాను.”

గాంధీజీ నడుమనుంచి ఒక గొలుసు వేలాడుతూవుంది. ఆ గొలుసు కొసను పెద్ద జేబు గదియారం వుంది. ఆ గదియారాన్ని చూస్తూ “మీతో ఒక గంట గదిపాను” అన్నారు. అమాటల అర్థంగ్రహించి. లేచి. నమస్కరించి వెళ్నాడు.

5

మేము మాట్లాడుతూన్న గంటనేవల్లో మహామృదీయ త్రీ వొకామె చాల ముసలామె, పక్కలేవు. వాకమారువచ్చి గాంధీజీ రొమ్ముమీదనున్న తడిబట్టను మార్చి వెళ్చింది. తన తలపైనున్న తడి రుమాలను గాంధీజీ అనేకమార్లు తీసి వక్కనున్న లోటాలోని నీళ్ళలోముంచి, పిండి. మళ్ళి తలమీద కప్పుకున్నారు. తలమీదనుంచి గాంధీజీ రుమాల తీసినప్పదల్లా ఆయన ముఖాన్ని విశదంగా చూడగలిగాను. ఆయన పై పెదవిని, తెల్ల బారిన, కురుచ మీసాలన్నాయి. పై పెదవి వెదల్పాటిచొదు. అందుకనే ముక్కు పెదవిని అందుకున్నట్టుంటుంది. ఆయన క్రిందిపెదవి అతి చురు కైనదిగా కన్పడింది. మృదువైన కండ్లు, పెద్ద తల, వికాలములైన చెవుల నిఃంలో గాంధీజీ వో వింతమనిషే.

నేను అతిథిగృహానికెళ్లిన కాస్టేపటిక ఆచార్య నరేంద్రదేవ. ఆశ్రమవాసి మరొకరు వచ్చారు. వారు ఇందియా, రష్యా, యుద్ధం మొదల లైన విషయాలను నాతో చర్చించను. వచ్చారు. వారు యద్దుచూ పూర్తిగా

వ్రిటివ్ ద్వేషులు. తాము వ్రిటివ్ వ్యతిరేకులైనందుకు చింతిస్తున్నామన్నారు దేవగారు. ఇంగ్రండు చేతుల్లో తమదేకంపద్ద అష్టకప్పాలముబట్టి తాము ఇంగ్రండును ద్వేషించక తప్పిందికాదన్నారు.

గాంధీజీకి నాకు జరిగిన సంభాషణను తూ. చ. ప్రాతమూలంగా ఉంచాలనుకున్నాను. దేవగారు, ఆయన మిత్రుడు వెళ్లిపోగానే మా సంభాషణను జ్ఞాప్తికెచ్చుకొని తైపుచేయ మొదలుబెట్టాను. ఐదు నిమిషాలలో అలిసి పోయాను. దేవమంతా చెముటపోసింది. నా స్నానపు గదిలోక వెళ్లి మరోమారు మునిగి వసారాలో కూర్చుని తైపుచేస్తూ వచ్చాను.

నా బిసముందు ఒకామెవస్తూ, పోతూండడం గమనించాను. అ జూన్ నెల ఎందలో ఆమె చెప్పులులేకుండా నడుస్తూంది. సీలిరంగు పమిట, పసుపుపచ్చ చీర, ఆ చీరకొంగును వీపువైకి త్రిప్పి తలమీద చుట్టు కుదురుగా పెట్టేంటి. ఈ పసుపుముద్ద చీరకు, యొర్కని అంచుండడం వల్ల ఆమెవచ్చి. వెళ్లినపురదల్లా, తైవ్వరైటర్ మీద దృష్టి ఉన్నాకు, ముందేదో జ్యోతి మెరిసినట్లినిపించింది. ఎర్రని మట్టికదవతో సీక్కు నెత్తిని మొసుకొచ్చి నా బసకు ఎదురింటో పోసి వస్తూంది. ఆమెచేతుల వౌకే వౌక యిత్తడి కదియమంది. ఆమె యొరటింట్లో తెక్కేపురు నిండుకడ వసు నెత్తిన పెట్టుకొనేళ్లేది. బయటికి వచ్చేప్పురు కదవసు చంకన బెట్టు కొచ్చేది. ఈవిధంగా గంటలాది, ఆ మండుకైండరో, ఆ యల్లాలు సీక్కు మొస్తూనే వుంది. పొతవైన గొట్టం తగిలించి చావిలో పంపు (మర) పెద్దే ఆమెకష్టం తప్పేది.

అఱసిపోయేవరకు తైపుచేశాను. తర్వాత కుర్రిదతో మాటల్లాడుతూ ప్రార్థుపుచ్చాను. రాత్రి భోజనం సాయంత్రానికి సిద్ధమౌతుంది. సాయంత్రం పాచుగంటలైంది. గంట కొట్టారు. అందరమూ భోజనకాలలో కలిసాం.

యథాప్రకారం ప్రార్థనానంతరం భోజనంచేస్తూన్నాం. ఆళ్ళమవాసి వాకు యన గాంధీజీ పక్కన కూర్చుని తోణనంచేస్తూన్నాడు. అయిన గాంధీజీతో హిందూస్తానీలో మాట్లాడుతూన్నాడు. తన సంఖాషణలో అతనాక అంగ్లపదాన్ని వాడాడు. అంతట నేను “ఇందియాకువచ్చిన మరునాడే నేను ధిల్లీనగరంలో జరిగిన కాంగ్రెస్ బహిరంగ సభకు వెళ్లాను. ఆ సభలో శ్రీమతి అరుణ అనపల్లిగారు మాట్లాడారు. (ఆమెటర్ రాక్స్ అనపల్లి మహామృదీయుడు. అఫిల భారత కాంగ్రెస్ కార్యనిర్వాహక సభలో సభ్యుడు. ఆమె హిందూ యువతి) ఆమె హిందూస్తానీలో మాట్లాడినా అనేక అంగ్లపదాల నువ్వొగించింది” అని ఆ పదాలను చెప్పాను. గాంధీజీ ఆ పదాలను విని ఆనందించారు. నా ప్రక్కన కూర్చున్నాయన తాము అందరకూ పరిచయమైన మరో అంగ్లపదముందన్నాడు— “విద్యార్థి గూఢచారులు” అన్నాడు. విశ్వవిద్యాలయాల్లోని విద్యార్థులను గమనించడానికి. వారి చర్యల ఆచార్కీ తెలుసుకోడానికి వ్రిటిష్ ప్రథమ్యం విద్యార్థులనే గూఢచారులుగా నియోగిస్తూందన్నాడు. గాంధీజీ యా మాట విని “నేను వ్రిటిష్ పరిపాలన కాలోపజచేసే దోషాల్లో యాది వాకటి” అన్నారు.

సోవియట్ రష్యాలోని హింస—దౌర్జన్యాల గురించి గాంధీజీ అరిగారు. రష్యాలోని నా స్వానుభవాన్నంచి కొన్ని రృష్టాంతాల తెల్పాను. “మీరు చెప్పే విషయాలనుబట్టి చూస్తే ఇంగ్లండు, అమెరికా యా రెండుమాత్రమేనా ప్రపంచంలో ప్రజాస్వామ్యాలు” అన్నారు గాంధీజీ, వ్యంగ్యంగా.

“ఓసు. ఈ యుద్ధ నమయంలోకూడా ప్రజాస్వామ్య పద్ధతులను. ఇంగ్లండు నిజాయతీన అనుసరిస్తూండడంచూ ప్పే అశ్చర్యంవేస్తుంది. ప్పీడన కూడా యా రకానికి చెందిందే” అన్నాను.

“ఓసు” అన్నారు ఆపహస్యంగా, గాంధీజీ.

“స్విత్స్ఫ్రాండు, కనడా, ఆష్ట్రేలియా మొదలైన త్రిభిష్ఠ దొమినియస్సు (ఆధినివేశ రాజ్యాల) గూడా ప్రజాస్వామ్యాలే” అన్నాను.

“ఓసు. ఇప్పీ ప్రజాస్వామ్యాలే. కాని తెల్లవారి ప్రజాస్వామ్యాలు. వీటి ప్రజాస్వామ్యత నాకు తెలుసు. నేను దక్షిణాప్రికాలో కొంత కాలం వున్నాను” అని అంటూ గాంధీజీ తిన నారంభించారు.

6

ఓంజనా నంతరం నా బిసకు చేరాను. స్నానంచేసి ఆరుంపావుకు మళ్ళీ గాంధీజీ యింటికి వెళ్ళాను. ఒక నిమిషం గుమ్మంలో ఆగాను. గాంధీజీ బయటికి వచ్చారు. ఆయన వెదురు కర్మ నొకదానిని చేతికి వూరగా తీసుకొని వచ్చారు. గాంధీజీ వైద్యుదు డాక్టర్ దాస్‌గారు, మరి కొందరు ఆశ్రమవాసులు (ప్రీ, పురుషులు) మాపెంట షికారు వచ్చారు. గాంధీజీ తనకు యిటూ అటూ వున్న యిద్దరుత్తీల భుజాలమీద చేతులు వేసి నడవ నారంభించారు. గాంధీజీని దర్శించడానికి కొందరు యువకులు దగ్గరిగ్రామంనుంచి వచ్చి మా బాటకు ఒకప్రక్కన నుంచున్నారు. వారి ముఖాల్లో భయం, భక్తి రెండూ దాగివున్నాయి. మేము నమిపించగానే వారు చేతులు జోడించి, నడుమువరకు శరీరమువంచి గాంధీజీకి నమస్కరించారు. గాంధీజీ వారితో యేదో అన్నారు. వారు, ఆయన, కూడావున్న వారందరూ నవ్వారు. నేవా గ్రామం పక్కన దుక్కి భూములున్నాయి. ఆ భూములను చుట్టివస్తూన్న దొంక బాటన నడిచాం. నా ప్రక్కలు ప్రారం భించమన్న సూచనగా “మరేమన్న విశేషం” అన్నారు గాంధీజీ.

“ప్రథమ ప్రపంచయుద్ధంలో (1914-18) త్రిభిష్ఠ సైన్యానికి సైని

తులను చేర్పగడానికి మీదు సాయంధారు. ఈ యుద్ధారంభంలో త్రిటిష్ట ప్రభుత్వానికి యేవిధమైన తొందరా కలిగించమన్నారు. ఇప్పుడు మీదృష్టి మారింది. ఎందువల్ల ? ఈ మార్పు కలగడానికి కారణం ?” అని ప్రశ్నించాను.

“మొదటి ప్రవంచయుద్ధ సమయానికి నేను కాత్తగా దక్షిణాప్రికా నుంచి తిరిగివచ్చినవాళ్లి. దేశంలో నాస్తాన మేమిదో నాకే శేరీదు. నా బిల మెంతో నే నెరుగను. అంటే నాకప్పుడు అహింసా తత్వంలో నమ్మకం లేదనిగాదు. అహింసాతత్వంకూడా పరిస్థితులనుబట్టి పరిణామం చెందాలి. అందువల్ల ఆప్పలో నా స్థితియేమిదో నాకే యొరుకపడలేదు. ఈ రెండు ప్రవంచయుద్ధాల మద్యకాలంలో ఆనేక అనుభవాలు కలిగాయి. ఇన్ని అనుభవాలైగూడా 1939 సెప్టెంబరులో వైప్రాయలో నంప్రదించిన తరువాత కాంగ్రెసు ఉద్యమం యి యుద్ధ ప్రయత్నాల కట్టురాదవి ప్రకటించాను. కాని, కాంగ్రెసంకే నేను కాదుగా : నిజంలో నేను కాంగ్రెసు సభ్యుడను కాను. కాంగ్రెసు, నాకంటే పోచ్చగా. యుద్ధవ్యతిరేకి. త్రిటిష్ట ద్వేషి కూడాను. కాంగ్రెస్ యి యుద్ధయత్నాలకు అద్భువధాలని వాంచించి నప్పుడు, ఆ కోర్సైలను నేను యొంతో అఱచిపెట్టువలసి వచ్చింది. ఇప్పటికి నాకు నేను కాన్ని తీర్చానాలు చేసుకున్నాను. త్రిటిష్టవారిని అగ్గారవ పరచాలన్న కోర్సై నాకు లేదు. కాని త్రిటిష్టవారు మాదేశం వదలి పెళ్ళాలి. త్రిటిష్టవారు జపాన్ వారికన్న అతిసించలనను” అన్నారు గాంధీజి.

“మీరన్నదానికి విరుద్ధమైమో : జపాన్ వారు ఇంగ్లీషువారికన్న అతిసించలుగారా ?” అని ప్రశ్నించాను.

“అమాట నేననను. ఒక యిషమానిని వెళ్లగొట్టి మరోయిషమానిని మా నెత్తి కెక్కించుకొనడం సాక్షిష్టంలేదు. ఇంగ్లండు తనంతప తాను

—ఇతరులు బ్యాథిచెప్పకముందే—సక్కమ పద్ధతిని తన అధికారాన్ని మాదేళంసుంచి వుపసంహరించుకుంటే నై తికంగా చాలా లాభం పొంద గలదు” అన్నారు గాంధీజీ.

అప్పటికింకా ఎంద తీక్ష్ణంగానేవుంది. మేము వడివడిగా నదూ స్తున్నాం. బెంగాల్, తదితర ప్రాంతాల్లో బ్రిటిష్వారు చేసిన ఫోర్కుల్కుల గురించి గాంధీజీమాట్లాడుతూనే వున్నారు.

“శారోజు నాకు కొన్ని ఉత్తరాలు వచ్చినాయి. విమానాక్రయాలు. కట్టడానికని పల్లీయులను, ముందు పోచ్చరిక యివ్వకుండా.—ఫాక్సే యనుతగిన వ్యవధినివ్వకుండా, వారి యింద్లనుంచి ప్రభుత్వం వెదల తరుమూతుందని మిత్రులు వ్రాశు, నిలువ నీడైనాలేని అప్రజలకు. ప్రభుత్వం ద్రవ్యసాహాయమైనా చేయడంలేదట. ప్రభుత్వం సాగిస్తాన్ని జాలం, యి దౌర్జన్యం యుద్ధప్రయత్నాలకు సాయవడినట్లు కనుపించినా. యివే నిజంలో యుద్ధప్రయత్నాలకర్మంకులు. బ్రిటన్, ఇండియాను వదలనిది యి యుద్ధాన్ని జయించలేదన్న నమ్మకం నాలో నాటుకుపోయింది. నానాటికి యి నమ్మకం వేళ్లు పారిపోతూవుంది నాలో” నన్నారు గాంధీజీ.

. షికారునుంచి మేముగాంధీజీయింటికి వాచేప్పటికి చీకటి పద్ధది. గాంధీజీ వచ్చీరావటంలోనే యింటిముందరి అంగణంలోవున్న బిల్లుమీద పరున్నారు. నన్ను, మరోబిల్లుచూపి, కూరోపున్నారు. గాంధీజీ రొమ్ము మీద కప్పుకోడానికి పొడిగుడ్డను మహామృదీయార్థ తెచ్చియచ్చింది. ఆమె అయిన పాదాలు తుదిచింది.

“ఇండియాను పరిపాలించడంలో ఇంగ్లందు యెనోప్పారబాట్లు చేసి వుండవచ్చు. ఆప్సురప్పుడు ఫోర్కుల్కులు చేసియుండవచ్చు. కాని

“విదేశవిరంకు ప్రభుత్వమేడైనా ఇందియాను జయించికే మీ దేశంగతి అధోగతి అవుతుంది” అంటూ మా సంభాషణను మళ్లీ ప్రారంభించాను.

గద్దదస్వరంతో గాంధీజీ మొదలబెట్టారు — “ ల్రిటోవారు యెలాంబి పైకాచిక కృత్యాలు చేశారో మీరెడుగరు. నేను ప్రజలకంటే చాలా మిత్రవాదిని. కొందరు భారతీయులు ల్రిటన్ వట్టగల అవరిమిత ద్వేషంకారణంగా జపాన్ విషయాన్ని నిరసించరని నా నమ్మకం ”.

గాంధీజీలేచారు. ఆయన లేవడంచూచి “ నాకూ ప్రార్థించి నేలవా ? ” అన్నాను. “మీరు పెక్కానికి వీల్చేదు. ప్రార్థనకు వొచ్చి వెల్లాలి ” అన్నారుగాంధీజీ. గాదాంధుకారం. గాంధీజీ ముందునడుస్తాన్నారు. ఆయన వెంటదేనేనూ వెల్లాను. ఆయన ఇంటికి యేథై గజాలముందు శాస్త్రశస్తంలో ఆశ్రమవాసులంతాచేరారు. మొత్తం దెత్తైపుంది వుంటారు.

అందరూ తెల్లిభద్రరు బట్టిలనే ధరించారు. అందరూ నేలమీద కూర్చున్నారు. అంగజానికి వాక పైవుత్తియ, ఇరువైపుల పురుషులు కూర్చున్నారు. “మీరు నేలమీద కూర్చున్నాగలరా? విషర్గాగరూ ” అని గాంధీజీ అడిగారు. గాంధీజీ పక్కనే నేను కూర్చున్నాను. ముస్లింతీ గాంధీజీ వెనుకకూర్చుని అయనకు విసురుటూంది. ప్రార్థనాపరులు కొందరి చేతుల్లో లాందరులున్నాయి. ఈ లాందర్లకు ఒకవైపు కాగిత మంటించారు. ఎ. ఆర్. పి. నిఱింధనల ననునరించికాదు : ఎదుటకూర్చున్నవారి కండ్లు కుట్టకుండా వుండగలందులకు, వెలుతురును మరుగపరచనే కాగితమంటించారు. అలాంటి లాందరొకటి గాంధీజీపక్కనే వుంది.

గాంధీజీ యేదో వాక శోకాన్నిపరించనారంభించడంతో ప్రార్థన ప్రారంభమైంది. అందరూ గాంధీజీతోపాటు శోకాన్ని పరించారు. గాంధీజీగాంతు వినప్పంగా వినబడ్డది. శోకానంతర మొకాయన పాట

పాదరు. ఆ పాటకు తగినట్లు మరొకాయన శాశం వేళారు. ఈ సంగీతం నా చెవులకు కొంత చైనా. కొంత అరేబియా సంగీతంలా వుంది. అందరూ గొంతె తీపాదారు. తర్వాత గాంధీజీ ఒక లావు పుస్తకంనుంచి —హిందూపురాణమనుకూటాను—వీడో చదివారు. శాంతిః, శాంతిః. శాంతిః అన్నమాటలతో ప్రార్థన ముగిసింది.

7

నేను బిసకు వెళ్లి పదుకునేటప్పటిక వెన్నెలవచ్చింది. బట్టబియలన వరున్నాను. సుఖంగా నిద్రపోయాను. ప్రార్థన నాయగించికే లేదాను, రాత్రి నులకమంచంమీద వరున్నాను. చల్లనిగాలి. నా పొరుగింట డాక్టర్ దాస్గారు నివాసమన్నారు. ప్రార్థన ఆరుంపావుకు డాక్టర్ దాస్గారు వచ్చి గాంధీగారు అలసివున్నారని. ఆ వుదయం షికారువెళ్లరని చెప్పారు. బిస్కు-త్తులు, వెన్ను, తేనె, మామిడిపండ్లు కుర్రీద్ తెచ్చి యిచ్చింది. నేను తింటూన్నప్పుడు చీమలు, ఈగలు చుట్టుకున్నెన్నా. వాటి పోరుపడలేకనా అన్నట్లు అతిత్వరగా ఫలహారంచేళాను. తర్వాత టైపుచేయ మొదలబెట్టాను. రఘ్యానుగురించి మాట్లాడ్చానికి దేవ, ఆర్య నాయకంగార్లు వచ్చారు. ఆర్యనాయకంగారు విద్యావిషయాల్లో కాంగ్రెసుకు సలహాయిస్తారు. ఈయన సింహాశద్యీపీయదు. టైపుచేయదం ఆపి “స్వాతంత్యం వచ్చినంతమాత్రాన మీరు సుఖపడతారనుకోను. స్వాతంత్య సంపాదనానంతరం మీక్కిష్టసమయిలన్నీవాటి నిజస్వరూపాన బియటబడతవని నా అభిప్రాయం”అన్నాను. కుర్రీద్ తన హర్షపు వాద నను “భారతదేశం పాసిష్టుదేశంగా మారినా పరవాలేదు. స్వాతంత్యం అత్యవసరం”అని మరీనాక్కచెప్పింది.

“నేపశ్యా మొదలైన అతివాయల బిలవంతంమీద ఇటీవల

కాంగ్రెస్ సాంఘిక, ఆర్థిక సమస్యలవట్ట యొక్కవ వ్రేదవహించింది. వంఘనంస్కరణ కార్బూక్షమాన్ని కాంగ్రెస్ తయారుచేసింది. ఒక ప్రతిని వెతికియస్తాను మీకు” అన్నారు దేవగారు.

వదకొండు గంటలకు భోజనం. నేను భోజనకాలకు వెళుధావికి అలస్య మయింది. నేను వెళ్ళేవుటికి గాంధీజీ కూర్చుని వున్నారు. నన్ను చూడగానే “రండి : లోపలికి రండి :” అన్నారు.

“తమ ఆరోగ్యం యొలావుంది ?” అని గాంధీజీ నడిగాను.

“నేను చాల అలసిపోయాను. షికారుకు రాలేకున్నాను. మీరు ఓంటరిగా షికారువెళ్ళాలి. లేదా, యిక్కడి మిత్రుల నెవరినైనా శోదు తీసుకువెళ్ళాలి. వ్యాయామం అత్యవసరం” అన్నారు గాంధీజీ.

“మీతో మాట్లాడడానికి అవకాశం కొరుకుతుందని షికారుకు వస్తున్నాను. లేకుంటే ఈ ఎండల్లో నేను షికారుకు వెళ్ళేవాళ్లికాను” అన్నాను. గాంధీజీ నవ్వారు. తనకంచంలోనుంచి ఉదికిన ఉల్లిపాయను నాకందించారు. డాన్ని వద్దని, వచ్చి ఉల్లిపాయను తెచ్చున్నాను. వచ్చి ఉల్లిపాయ తినశంవల్ల జరరాగ్ని అదికమోతూంది. నేను మామిడివండు తినశం ప్రారంభించగానే గాంధీజీ ఒక తాద్దు రుమాలు అందించారు.

8

మధ్యహ్నం మూడుగంటలైంది. గాంధీజీ సంప్రదించడానికి ఆయన యించికెళ్ళాను. గాంధీజీకి వచ్చిన ఉత్తరాలకు దేశాయారు, మరోకార్బూడర్సు ప్రత్యుత్తరాలు ల్రాప్టూన్నారు. అందరూ క్రింద కూర్చున్నారు, కుర్కిద్ద పంకా లాగ నారంభించింది. ఈమారు గాంధీజీ గదిలో మరోచిత్రాన్ని చూచాను. ఆ గది మట్టిగోదమీద నాకదేవుని ఉరేగింపు

డృశ్యం రంగులకో చిత్రింపబడివుంది. గాంధీజీ అఖుకునేహోట గోడమీద నొక తాటిచెట్టు, దాని వైపు తున దేవసాగరిలిపిలో “టం” అని బ్రాయిల్‌దినాయి. “టం” అంటే దాని అర్థం యాది అని దేకాయిజీ ఏవరించి చెప్పారు. గాంధీజీ లోపలికిపచ్చి. నాకు నమస్కరించి తన పరుషుమీద పరున్నారు. “మీ ప్రశ్నలవదలంది. పదుకున్నరీతిని ఇవాచిస్తాను” అన్నారు. ఆయన పొత్తికరుషుమీద కప్పుడానికి బంకమట్టి హూసిన గుద్దను ముస్తింతీ తెచ్చి యిచ్చింది. “ఈ మట్టి గుద్ద నా భావిదకళలో నన్ను కలపుతుంది” అన్నారు గాంధీజీ. నేను బిదులివ్వాలేదు. ఒక్క జంమైన తర్వాత “మీరు గ్రహించి నట్లాలేదే,” అన్నారు మళ్ళీ గాంధీజీ.

“గ్రహించకేం. మీరింకా యవ్వనంలోవున్నారని. ఇప్పుడే మట్టిలో కలిసే అవసరం లేదని అనుకున్నా” నన్నాను.

“ఏం! మీరూ, నేనూ, అందరమూను నేడో. సూరేండ్రకో మట్టిని కలిసిపోవలసిందేగా!....” అన్నారు గాంధీజీ.

“భావిదకముగురించి ఏదో వోక సూచనను విన్నప్పుడు, ఆ సూచన అమలులోకివస్తే ఎలా వుంటుందా? అని హూహిస్తాను నేను. బ్రిటిష్‌వారు మీదేళంమంచి వెళ్లిపోవాలని మీరు కోరారుగదా! వారి నిష్పత్తిమణ క్రమేళా ఎలా ఇరగాలో చెప్పగలరా?” అని అడిగాను.

“మొదటివిషయం మా దేశంలోని సంస్కార ధీకులది. వారికి స్వంత పైన్యాలున్నాయి. బ్రిటిష్‌వారు వెళ్లిపోగానే పైన్యాల చేతుల్లో వున్నాయి గనుక సంస్కారా ధీకులు కొంత అల్లరిచేయవచ్చు. బ్రిటిష్‌వారు వెళ్లగానే దేశం శాంతియతంగా వుంటుందని రూఢిగా చెప్పాలేను. కొంత గందరగోళం జరగవచ్చు. అందుకనే బ్రిటిష్‌వారు ఒక క్రమపద్ధతిని అధికారాన్ని వదలుకోవాలని, భారతదేశాన్ని దేవునిచేతుల్లోపెట్టి పోవాలని అంటున్నాను. నా మాటలు అసహజమని మీరనవచ్చు. అల్లో పరిష్కారిని మ్మీరు

అరాచకమనే అనంది. కాని, అంతకుమించి యేమీకాదుగా : అటువంటి వికృష్ట పరిస్థితులు కలుగకుండా మేము ప్రయత్నిస్తాం. అరాచకం కలఁగక పోవచ్చు” నన్నారు గాంధీజీ.

“త్రిటిష్టవారు వెళ్లిన వెంటనే భారతీయులు తమ ప్రథమాన్ని నెలకొంపులేరా ?” అని ప్రశ్నించాను.

“నెలకొంపులేకేం. నెలకొంపువచ్చు. కాని మా దేశంలోని రాజకీయాల్లో మూడు భిన్నక క్రతులన్నాయి—సంస్కారాధికులు, ముస్లిములు, కాంగ్రెస్. ఈ క క్రతులన్నీ ఏకమై, తాత్కాలిక ప్రథమాన్ని యేద్వాటుచేయవచ్చు” నన్నారు గాంధీజీ.

“అదికారము, ఉద్యోగాలు ఏ తారతమ్య ప్రమాణాన్ని (నిష్పత్తిని) పంచదమోతుంది ?” అని ప్రశ్నించాను.

“ఆ విషయం నాకు తెలియదు. ఈ మూడు క క్రతుల్లో గొప్పమికాంగ్రెస్. కనుక కాంగ్రెస్ పోచ్చ అధికారాన్ని కోరవచ్చు. కాని. ఆ విషయాలన్నిటిని అందరికి తృప్తికరంగా తీర్మానించడానికి పీలోతుంది” అన్నారు గాంధీజీ.

“త్రిటిష్టవారు మిదేశంమంచి హృత్రిగా వెళ్లపోవడం సాధ్యం కాదనుకుంటా. అలా త్రిటిష్టవారు వెళ్లపోవడం మిదేశాన్ని ఇప్పాన్ వారికి బహుకరించడమోతుంది. ఇలాంటి సలవోను ఇంగ్లందు అంగీకరించడు. అమెరికా ఆమోదించడు. త్రిటిష్టవారు, మూడు ముల్లే కట్టుకొని తక్షణం దయచేయాలని మీరడగడం గాంశెమ్ము కోరికే. త్రిటిష్టవారు వారి సైన్యాలను వారు వెంటతీసుకొని వెళ్లాలనా మీ కోరిక ?” అని ప్రశ్నించాను.

రెండు నిమిషాలవేపు గాంధీజీ మానం వహించారు. గది అంతటా నిశ్శబ్దం సృష్టంగా వినబడ్డది. ”మీరు చెప్పింది సభిలు : త్రిటిష్టవారు, అమెరికా, మరి యితర దేశాలకూడా మాదేశంలో తమ సైన్యాల్ని వుండ

వచ్చు. ఈ దేశాన్ని తమ యుద్ధయత్నాలకు అధారశామిగా చేసుకోవచ్చు. ఈ యుద్ధంలో ఇపొన్ గెలవ్వాలన్నుకోరెక్కు నాకు లేదు. అష్టరాజ్యాలు గెలవాలన్నుకోరెక్కు అంతకన్నా లేదు. కాని, భారతీయులు స్వతంత్రులుగా కుండా యా యుద్ధంలో ఖ్రిస్తు జయించలేదనిమాత్రం నాకు ఫీర్మైన నమ్మకం. ఖ్రిస్తు బిలహినమై వుంది. భారతదేశాన్ని పరిపాలిస్తూన్నంత వరకు ఖ్రిస్తు దోషించే” అన్నారు గాంధీజీ.

“మిత్రరాజ్యాలు ఇంకియాను. తమ యుద్ధప్రయత్నాలకు అధారంగా చేసుకుంటే యొన్నో సమస్యలు తలచూపుతావి. నైన్యాలు గాలిలో కాపురం చేయవుగా : మిత్రరాజ్యాలకు రైలు రోడ్లు కావలసి వస్తవి” అన్నాను.

“నరే : వారు రైలురోడ్లు నువ్వొగించుకోవచ్చు. వారికి సరఫరాలు రావాలిగా : అందుకు రేవులు అవసరం. వాటిని వారి అణమాయిషీలో పుంచుకోవచ్చు. కాని, బొంబాయి, కలకత్తావంటి నగరాలలో ఖ్రిస్తీవారు మతకలహాలు లేవదీయలేదుగా : ఈ సమస్యలన్నిటి పరిష్కారానికి సహకారం, సభ్యత అవసరం” అన్నారు గాంధీజీ.

“ఈ సహకారం తటస్థించడానికి—అవసరమైన ఘరుతులు, ఒక ఒడంబిడికమూలంగా నిర్జయింప బదువుల్నా?” అని అడిగాను.

“అపో : ఇంగ్లండుతో మేము లిథితరూపంగా ఒడంబిడిక కుదుర్ను కుంటాం.” అన్నారు గాంధీజీ.

“లేక ఖ్రిస్తు, అమెరికా మొదలైన దేశాలతోగూడా ఒడంబిడికలు చేసుకుంటారా?” అని అడిగాను.

“బౌను” అన్నట్టుగా తలవూపారు గాంధీజీ.

“మీరింతవరకు ఈ విషయమొందుకు చెప్పలేదు? మీరు సహాయ విరాకరణోద్యమాన్ని ప్రారంభింపనున్నారని విన్నప్పుడు నాకు యేవ

గింపు కల్గింది. నిజంచెత్తున్నాను మీతో. మీ ఉద్యమం యుద్ధప్రయత్నాను తకు ఆడ్డమొస్తుండనుకున్నాను. యుద్ధాన్ని యొదురోగ్గువాలి. పోత్తూడాలి. ఇఱంబాలి. లేకుంపే అక్షరాజ్యాలు ఇఱుస్తవి. అక్షరాజ్యాలు ఇఱుస్తే ప్రవంచం అంధకారమయం బొతుంది. మిత్రరాజ్యాలు గెలిస్తే ప్రవంచాభిపృథికి అవకాశం వుంది” అన్నాను.

“ఆ విషయంలో మీతో నేను యేకీథవించలేను. ల్రిటన్ ఎక్కువ మోనంటోనే నేటికి కాలం గడుపుతూంది. ముందెన్నదూ శానివ్వబోని వాటిని ఇప్పుడు దారాళంగా ఇస్తానని వగ్గానాయి చేస్తాన్నది. కాని ప్రజాస్వామ్యాలు గెలిస్తే ప్రవంచం బాగువదధానికి ఎక్కువ అవకాశముంటుందన్న భావాన్ని నేనంగికరిస్తా” నన్నారు గాంధీజీ.

“యుద్ధాంతంలో జరిగే సంధిమిద ఆధారపడి వుంటాయి యివ్వేస్తీ” అన్నా నేను.

“రాదు. ఇవన్నీ—రానున్న సంధిగూడా—మనం యుద్ధమప్పుడు యేంచేస్తున్నామో రానిమిదే ఆధారపడి వుంటాయి” అన్నారు గాంధీజీ.

“భారత స్వాతంత్ర్యం అంపే అమెరికా రాజకీయవేత్తల కెంతో సానుభూతి. ఆ విషయం మీతో నేను రూథిగా చెప్పగలను. అట్లాంటిక్ ప్రణాళిక ఇందియాకు అన్వయించదని చట్టిన్ ప్రకటించ నున్నాడని అమెరికన్ ప్రభుత్వానికి తెలిసింది. మా ప్రభుత్వం ఎంతో ప్రయత్నించింది—చర్చిల్ చేయసున్న ప్రకటనను ఆపాలని. వాసింగ్టన్ (అమెరికా ముఖ్యపట్టణం) లోని గొప్పవారు కొందరు పసిఫిక్ ప్రణాళిక నాకడాన్ని శేవాలని ప్రయత్నిస్తున్నారు. కాని వారి ప్రయత్నాలు ఘరించేటులేదు. అటువంటి ప్రణాళిక ప్రకటించేముందు సామ్రాజ్యవాదాన్ని రూపుమాపారి. ల్రిటన్ ఇందియాను తన అరచేతిలో పెట్టుకాని వుండగా అటువంటి ప్రణాళికను యొకా ప్రకటించగలం ?” అన్నాను.

“ఎప్పుడో చేస్తాం అంటూ యానాడు చేస్తే వగ్గనాంలో నాకు నమ్మకం లేదు. యుద్ధానంతర స్వాతంత్ర్యంలోకూడా నాకు ఆస్తికిలేదు. నాకు యిప్పుడే స్వాతంత్ర్యం కావాలి. ఈక్షణంలో కావాలని కోరే స్వాతంత్ర్యం, ఇంగ్లండు యొ యుద్ధంలో గెలవడానికి సాయివద్దుంది” అన్నారు గాంభీరీ.

“మీ యోచనలు వైప్రాయిగారి కెందుకు తెలియజేయలేదు? మిత్రరాజ్యం వైన్యాలకు ఇండియా ఆధారస్థానంగా వుపయోగింపబడడానికి మీ కిప్పుదేమీ ఆశ్చర్యంతరంలేదని వైప్రాయికి తెలియాలి” అన్నాను.

“నా ఆలోచనలగురించి నన్నెవ్వరూ అడగలేదు. ప్రజలము, రాసున్న సహాయానిరాకరణోద్యమానికి సంస్థల చేయడానికి నా అధిక్షాయాలను ప్రకటిస్తున్నాను. ఈ విషయం నన్నెవ్వరూ అడుగలేదు గముక బయటపెట్టలేదు. మీరు కావి సూటిప్రక్కలను ప్రాసియిస్తే వాటికి సమాధానం వా ఆంగ్ల వారప్రతిక “హరిజన్”లో వెలువరిస్తాను. కావి మీ ప్రక్కలను తల్లికరించండి” అన్నారు గాంభీరీ.

“నా ద్రాతలు చూచివుంటే నేనెలా తల్లిపుంగా, సూటిగా, అనవసర విషయాలను పిండి పారవేసి ద్రానేడి మిరే గ్రహించగలిగే వారు” అని పాదించాను.

“మీరు రాకముందు మిమ్ములగురించి జవహర్‌లాల్ చెప్పారు. మీరు యోగ్యులని, కల్యాపమ్మాదయంతో ప్రవర్తించేవారుకారని ఆయన చెప్పారు. మీరు ఘల్సీమనిషమికూడా చెప్పారు (పిషర్‌లావాంటిమనిషి. “ఘల్సీ” పదంలో రెండర్ధాలున్నాయి.) మిమ్ముచూ ప్రేసే ఈ విషయం సృష్టమ్మతుంది” అంటూ నవ్వారు గాంభీరీ.

“అవును, ఆకారంలో నిజంగా ఘల్సీమనిషినే” అన్నాను నేను.

“నేను స్వాతంత్ర్యంలో, స్వప్రభుతుంగా మాట్లాడాను మీకో. మీరు పెద్ద

మనిషస్న నమ్మకంతో.....కాథరైన్ మేమో కన్య యచ్చటికి వచ్చింది. నేను ఆమెను సగౌరవంగా చుచ్చాను. తర్వాత ఆమె ఉచ్చిష్టాన్ని వ్రాసింది. నే నామెను యేమని పిలిచానో ఏరెరుగుదూరా ? ” అన్నారు గాంధీజీ.

“లేదు : నే నెరుగను” అని జవాబు చెప్పాను.

“మురుగు రాల్వుల ఇన్ సెప్ట్ర్ ర్ అని ఆమెతు పేరు పెట్టాను” అన్నారు విచారంగా, గాంధీజీ.

“నేను నిరుపేద కుటుంబంలో పుట్టినవాళ్ళి. ఆకలంతే ఏమిటో నే నెరుగుదును. బీదల ఎడ, కష్టాశీల ఎడ నాకెప్పుడూ జాలే. అమెరికల్లు అనేకులు భారతదేశంపట్ల అత్యధిక స్నేహభావం కలిగివున్నారు. అందువల్ల, ఇటీవల మీరు అమెరికాను ఇందిస్తూ అన్నమాటలు నాకు బాధకలిగించినై ” అన్నాను.

“ఆ మాటలు నేనెనదం అవసరం, అమెరికనులను విస్మితులను చేయాలని నా ఉద్దేశం. చాలమంది అమెరికన్లకు నాయందు సానుభూతి వున్నది. దబ్బ పిశాచాన్ని ఘోషిస్తూ వున్నంతకాలం ప్రపంచాన్ని అభివృద్ధి పరచలేరని అమెరికన్లకు చెప్పుదలచుకున్నాను. ప్రభాస్వామ్యాలు అష్టరాజ్యాలను ఓడించి తాము జపాన్, జర్మనీలంత కూరమోతవన్న అపాయమొకటి ముందున్నది” అన్నారు గాంధీజీ.

“నిజమే : ఆ అపాయం వాకటివున్నది. ఇంగ్లందు యుద్ధంలోకి దిగితే పాసిష్టుగా మారుతుందన్నారు చాలమంది. కాని ఈ యుద్ధపురోజీల్లోనే, ఇంగ్లందు యుద్ధానికి పూర్వంకన్న హెచ్చుగా ప్రభాస్వామ్య పద్ధతిల నమునపరిస్తూన్నది” అన్నాను.

“మీరన్న విషయం సత్యదూరం. మీరన్న విషయం ఆసత్యమని ఇందియాలో స్పష్టంగా చూస్తూన్నాం” అన్నారు గాంధీజీ.

“కాని, కనీసం ఇంగ్లండులో ఈ విషయం సత్యం” అన్నాను నేను.

“ఇంగ్లండులోనైనా ఈ విషయం నిజం కానేరదు. సామ్రాజ్యంలో అనలేఖనిజంచాదు. ముండెప్పుడో ల్రిటిష్ ప్రభుత్వం మంచిగా వంటుండని నేను నమ్మాను. భారతజాతీయ స్వాతంత్ర్యంలోనం యెనోన్న యేంద్లు కష్టించాను. ఇంక ఏమాత్రమూ అగలేను. కాని మా విషయంలో సాను భూతి పున్నదని నమ్ముతాను” అన్నారు గాంధీజీ.

కానేపు మాట్లాడకుండా అగారు. ఆయన మనస్సు నొచ్చిందను కుంటాను.

“ఈవాళ్లము మాటలు విశ్వతర్వాత నేనొక తీర్మానానికొచ్చాను. భారతదేశంలో పరిష్కారమూగ్గ మొకటి ఏర్పడటానికి మీరుచేసిన సూచనలు క్రిప్పు సూచనలను తలక్రిందులు చేస్తున్నాయని నా తీర్మానం. క్రిప్పు కొన్ని అధికారాలు మీకిచ్చి మిగతహాటన్నిటిని ఇంగ్లండుకు వుంచాడు. మీరు ఇంగ్లండుకు కొన్ని అధికారాలిచ్చి తక్కున సర్వాధికారాన్ని మీదేళం చేతుల్లోవుంచతున్నారు” అన్నాను.

“మీరన్నది నిజం. నేను క్రిప్పు సూచనలను తలక్రిందులు చేశాను” అన్నారు గాంధీజీ.

గాంధీజీ గడియారంచూచి నాకు, సంప్రదించడానికి, నిర్ణయించిన ఒక గంట ముగియవచ్చిందని తెలుపుకున్నాను. మీరు “వ్యక్తులు—రాజకీయాలు” (మెన అంద్ పాలట్కీ) అన్న నా పుస్తకాన్ని చూచారా? ఆ పుస్తకాన్ని, చదవమను గాని, ఒకమారు తిరగేయాలని నా కోరిక. దేవగారివద్ద వాక ప్రతి వున్నది” అన్నాను.

“పుస్తకం తిరగవేయదమంటే ఏమిటి ?” అని గాంధీజీ కార్యదర్శిభాయన అడిగారు.

“పుస్తకం తిరగవేయదమంటే ముందు చివర పుటను చూడదం. తర్వాత మొదటిపుటను చూడదం, ఆ తరువాత మధ్యపుట నొకదాని చూడదం” అని గాంధీజీ పరిషాసం చేశారు.

“తర్వాత ఆ పుస్తకాన్ని విసీరేసి చాల బాగుండనడం” అన్నాను నేను. కాసేపు ఆగి గాంధీజీతో “నా గంటా హృత్రి అయింది” అన్నాను.

“ఓసు. మీ గంట హృత్రిచేశారు. ఇకవెళ్లి తొట్టిలో కూర్చోందిఋ” అన్నారు గాంధీజీ, పరియాచకంగా.

ఇంటికి వెళ్గానే ఒక దేవదారు పెట్టెను స్నానపు రేకుతొట్టిలో వుంచాను. తొట్టినింధా నీళునైన్నా. ఆ పెట్టెమీద కూర్చున్నాను. కాశు నీళులోనే ఉన్నాయి. తొట్టి నానుకొని బయట మరొక పెట్టెవుంచి. దాని మీద నా పైప్రెటరును అమర్చాను. గాంధీజీతో జరిగిన సంభాషణను తైపు చేశాను. ఎండతీక్షతచేత కొర్కి నిమిషాల్లోనే చెమటపట్టేది. ఇతర్డి చెంబుతో తొట్టిలోని నీళుముంచి మీదపోసుకునేవాళ్లి. ఈవిధంగా, అలిసి పోకుండా, ఒక గంటనేపు తైపు చేశాను.

సాయంకాలం ఐదు ఫుంటలకు భోజనం. భోజనకాలకు నేను గాంధీజీకన్నా ముందు వెళ్గాను. గాంధీజీ రాగానే, నన్నుచూచి “ఇప్పుడు సరి!” అన్నారు. ముందు రోజు నేను ఆలస్యంగా వెళ్గాను గనుక ఆమా బున్నారు. “మీకన్నా ముందురావడం మర్యాదా లేక. మీరు వచ్చినప్పుడు రావడం మర్యాదా?” అని అడిగాను.

“ఇక్కడ దొంగమర్యాదలు అనవసరం. మీ యిష్టంవచ్చినప్పుడు రావచ్చు” నన్నారు గాంధీజీ.

నిన్నటవరనే మళ్ళీ గాంధీజీ నన్ను ఉడకబెట్టిన ఉల్లిపాయ తీసుకో మన్నారు. ముందువరనే మళ్ళీ నేను వద్దన్నాను. “పస్తుండవలసి వస్తుంది. జాగ్రత్తః” అని మందరించారు గాంధీజీ. నేను పస్తుండవల

సిన అవవరంలేదవి. భోజనానికి ముండు తేసిరు. మళ్ళిగ త్రాగానని చెప్పాను. గాంధీజీ పరిషాసంగా చెప్పినదానిని నేను ఎలా ఆచరణలోబెట్టి ఉఱిపేచు తైపు చేసిందీ గాంధీజీకి చెప్పాను. నా మాటల వినగానే గాంధీజీ విగ్రహ నవ్వారు. నాటి సాయంకాలం ఆయన షికారుకు రాలే వన్నారు. అలసిచున్నానన్నారు. క్షమించ మన్నారు.

నా భోజనం ముగిసిందనిచూచి “ఫిఫ్రెంగారు! మీరు నపం క్రిస్తుమంచి ఎలా లేచిపోవడమా అని అనుమానించవద్దు. మీ ఇష్టంవచ్చినప్పుడు లేచి వెళ్లండి. మర్యాదలు పాటించ నక్కరలేదు. ఇంత త్రైతమే చెప్పానుగా, ఇతరులకు కనబరచను చూపే మర్యాదలనవసరమని” అన్నారు గాంధీజీ.

భోజనంనుంచి లేచి పాదరక్షలు, టోపీ పుచ్చకొని భోజనశాల నుంచి బియటికి వచ్చాను. గాంధీజీ నాదగ్గరకువచ్చి “అదివారంనాడు జవహార్లాల్ యిక్కడికి వచ్చున్నాడు. ఈ విషయం మీకెవరైనా చెప్పారా?” అన్నారు.

“లేదే : నాకెవ్వరూ చెప్పలేదే : రఃవాళ ఏంవారం ? రోజులు మరచాను యిక్కడికివచ్చి” అన్నాను.

“కుత్తవారం” అంటూ నవ్వారు గాంధీజీ.

“నాతో పోతో తీయించుకోడానికి వాప్పుకుంటారా ?” అని ప్రశ్నించాను.

“ఆ : పొరపాటున చుట్టువట్ట పోతోగ్రాఫరుంటే. మీతో పోతోలో వుండడానికి నా కథ్యంతరం ఏమిలేదు” అన్నారు గాంధీజీ.

“ఈ మాటలు నాకు పరమానందాన్ని కలుగజేస్తున్నాయి. ఇవి నాకు స్తుతివాక్యాలు” అన్నానేను.

“మీకు పొగ్గుతలు కావాలా ?” అన్నారు గాంధీజీ.

“మనందరికీ పొగ్గుతలు అవసరంకదూ ?” అని ప్రశ్నించాను.

“ఓసు. మనం అందరం పొగ్గుల కోరుతాం. కాని కాన్ని నమ
యాల్లో వటని సంపాదించడానికి యెంతో నష్టపడాలి” అని గాంధీజీ
అన్నారు.

నే నింటికిపెన్ని మళ్ళీ సీక్కుతోట్టలో కూర్చుని నాఱగు ప్రశ్నలను
ఉపు చేశాను. పీటిక జవాబులు “హరిజన్”లో ప్రచరిస్తానన్నారు
గాంధీజీ. ఈ రోజు గాంధీజీకి నాతు ఇరిగిన సంభాషణ చారిత్రాత్మకంగా

చాలా ప్రధానమైనదవి తలచాను. భారతదేశానికి అత్యంత ప్రాభావ్యమైన సమస్యనుగురించి గాంధీజీ ఆయన అథిప్రాయాన్ని మార్పుకున్నారు. ఇంతకపూర్వం ఆయన ప్రకటించిన “బ్రిటిష్ వారు వెళ్లి పోవాలి” అన్న భావాన్ని మార్పుకున్నారు. “బ్రిటిష్ వారు యిక్కుడవుండి యుద్ధాన్ని సాగించవచ్చు” నని నాతో అన్నారు. అంటే యుద్ధ యత్నాలను సహిస్తారన్నమాట. కొన్ని ప్రత్యేక సందర్భాలలో యుద్ధప్రయత్నాలకు సాయపద్ధతారనిగూడా అనుకోవచ్చు. భారత స్వాతంత్ర్యసమస్య పరిష్కారమాదే విషయంలో రాజీ కుదుర్చుకోడానికి గాంధీజీ సిద్ధమేనని ఆయనమాటలను బట్టి నారు సృష్టిమైంది. నా బసముందు, ఆరు బైట, మంచంమీద పరున్నాను. పంచలో లాంతరు చిన్నదిగా మందుతూవున్నది. తేచ్చు తిరుగుతున్నాయని, లాంతరుచేత లేకుండా మంచం దిగవద్దని కుర్రీన్ హెచ్చు రించి వెళ్లింది.

9

ప్రాద్మన ఐదింటికే లేవాను. గాంధీజీతో పోచో తీసుకోవాలి గనుక గద్దంచేసుకున్నాను. లండన్ లో కొన్న సీలిచారల పైజామా తొడుకున్నాను. ఆర్యనాయకంగారు యెరువిచ్చిన ఖద్దరు “కుడితినా” తెల్లది. తొడుకున్నాను. ఆ కుడితినీ నా మోకాళ్నంటే పొడుగువుంది. ప్రాద్మలీ ఫలహారం ముగించాను—తేనీరు, రొప్పి, మామిదిపండ్లు. గాంధీజీ కుటీరానికి వెళ్చాను. గాంధీజీ తన ఇంటి వసారాలో పరుపుమీద కూర్చున్నారు. ఒక లోటాలోనుంచి చమ్మాతో మామిదిపండ్లు రసాన్ని యెత్తి జార్యతున్నారు. కస్తూర్బా ఆయనకు విసురుతూవుంది. నడుమునుంచి మోకాళ్నం వరకు మాత్రమే గాంధీజీ బట్టి కట్టుకొని వున్నారు. నన్నుచూడగానే “ఓహో” అంటూ నా దుస్తులనుగురించి విషుర్మించారు.

“అందనోకాన్న యి లాగు, ఇచ్చటి ఇద్దరు చొక్కు—పటి కలయిక ఎలా ఉంది మీ కంటి ?” అని ప్రశ్నించాను.

“చాల బాగుంది. కాని, మీకుగాను ప్రత్యేకంగా మీ కొలతప్రకారం చొక్కు కుట్టించుకుంటే బాగావుండేది” అన్నారు గాంధీజీ.

“ఈ చొక్కు ఆర్యాయనాయకంగారివద్ద యొరువు పుచ్చుకొన్నాను” అన్నాను.

“ఆర్యాయకంగారు అమెరికాలోని కొలంబియా విక్స్ విద్యాలయం లో చదివారని మీకు తెలుసా ?” అని ప్రశ్నించారు గాంధీజీ.

“అ ! విన్నాను” అన్నాను. ఒక్కటిషణమాగి “నా ప్రక్కలను చూబారా ?” అని అడిగాను.

“చూబాను. వాటికి ఈ ఉదయమే బదులు ప్రాస్తాను” అన్నారు గాంధీజీ. కొద్దిసేపైన తర్వాత పికారుకు బయలదేరాము.

“మీరు ప్రతి సోమవారం మౌనప్రతం వహిస్తున్నారే. ఈ ప్రతానికి సిద్ధాంతం యేమిటి ?” అని అడిగాను.

“సిద్ధాంతమంటే ?” అని ఎదురు ప్రక్కవేళాదు గాంధీజీ.

“సిద్ధాంతమంటే కారణం, ఉద్దేశమాను” అన్నాను.

గాంధీజీ చిరునవ్వు నవ్వి—“1920-21 లో నా కపరిమిత శ్రమ కలఁగుతూ వచ్చినరోజుల్లో ఈ మౌనప్రతం అలవాత్తైంది. ఆ రోజుల్లో అత్యధికంగా కష్టవడేవాళ్లి. రైలు ప్రయాణాలు ఎల్క్యూవగా చేస్తూండేవాళ్లి. అనేక సథలలో మాట్లాడేవాళ్లి. ప్రజలు వేనవేలు నాచుట్టూ మూగేవారు. తలకొక ప్రశ్న అడిగేవారు. నాకోపాటు వారూ ప్రార్థనచేయాలనేవారు. అందువల్ల వారాని కొక్కురోజు అలసట తీర్చుకుండామనుకున్నాను. అందుకు సోమవారం మౌనప్రతమని నిర్ణయించాను. తర్వాత యి కారణానికి ఎన్నో స్వరూపాలు, కథలు, గాధలు అల్లి, కొన్ని నైతిక గుణ

అను. దివ్యక్ష్యాన్ని దావికాపాదించాను. కానీ. యింతకూ. ముత్కోధైకం. వారానికాకరోజు విరామం కావాలన్నదే” అన్నారు.

మేము నడుస్తూనేవన్నాం. ఆళ్ళమంలోని వంటయింల్లో వని చేసే వాకామె మాతోకూడా నడుస్తూవుంది. గాంధీజీ ఆమె భుజంమీద.

చేయాలేని నడుస్తూవున్నారు. “హొనం విశ్రాంతి నిస్తుంది. సదాహొనం హూనేవారికా విశ్రాంతి లభించదు, రుచించదు. మాటదోరజీగలవారు హొనం వహిస్తే వారికి చాల విశ్రాంతి లభిస్తుంది. ఆలోచన తెంతో సమయముంటుంది” అన్నారు గాంధీజీ.

1842 ఏప్రిల్ లో నర స్టోఫర్డ్ క్రిష్ణకో, కాంగ్రెస్ తరఫున పి. రాజ గోపాలాచారిగారు సంప్రదించారు. రాజగోపాలాచారిగారి సూచనలగురించి గాంధీజీనిదిగాను. రాజగోపాలాచారిగారిని భారతదేశంలో ‘రాణాజీ’

అంటారు. ఇందియాలోని అత్యంత మేధవులలో ఆయనవొకడు. గాంధీజీకి చిరికాల పరిచితుడు. అనుచరుడుకూడాను. గాంధీజీ కడవటికమారుడు ధైవదానీకు మామగారాయన. ప్రిప్పురాయిహారం విషలమైనప్పటి నుంచి కాంగ్రెస్—ముస్లింలీగుల ఐక్యతక్కె ఆయన అనేక ఉపస్థానాలిస్తున్నారు. కాంగ్రెస్ వారు పాకిస్తాన్ కు ఒప్పుకోవాలంటున్నారు. పాకిస్తాన్ అంచే ముస్లింలకు ప్రశ్నేషక స్వతంత్ర రాజ్యముండాలని. నేను గాంధీజీని రాజాజీ ప్రయత్నాలగురించి అడి

గాను. “నాకు రాజాజీ ఆరోచన లేవో తెలియవు. నేను ఆయనకు విరుద్ధంగా, ఆయన నాకు విరుద్ధంగా వాడించడం మాదురదృష్టం. అందుకని మేము యిద్దరమూ వాడోపవాదాలకు దిగుకూడదని తీర్చానించాను. నిజంలో ఆయన యోచనలేవో నాకు తెలియవు” అన్నారు గాంధీజీ.

(రాజా)

“ఫోర్స్‌దైశం హిందువులు—ముస్లిములు కలిసి కాంగ్రెసుతంగా పనిచేయగలిగితే సత్యతయేర్పరచడంకాదా ?” అని ప్రశ్నించాను.

“ఓను, కానీ ఆసభ్యత కుదరడం అనంతవం. ఇంగ్లండు అనే మూడవళక్తి మానెత్తి నెక్కి-పున్నంతవరకు హిందువులకు—ముస్లింలకు సత్యతకుదరడం దుస్పాధ్యం. ఇంగ్లండు యిక్కుడ అధికారంలో నున్నంతవరకు మామత వైషణవ్యాలు వుంటూనే వుంటాయి. చూలాకాలం క్రీతం ఖింటోప్పటువు వైప్రాయిగా ఉందేవాడు. ఇంగ్లండు ఇందియాను

పరిపారించడానికి మహామృదీయులను — హిందువులను పరస్పరం దూరంగా వుంచడం అత్యవసరమని ఆయన ఎన్నదో వెల్లుడించాడు.” అన్నారు గాంధీజీ.

“మింటోగారి ఆమాటలను నేనూచదివాను” అన్నాను.

“అప్పటినుంచి మాదేకంలో ల్రిటిష్ పరిపాలనకు యా సీతియే పునాది. మతాన్ని ఆధారంచేసుకొని ప్రజలను విభజించి, మత వైపుమ్మాల పెంపొందించడం” అన్నారు గాంధీజీ.

“కాంగ్రెస్వారు 1937, 1938, 1939లలో రాష్ట్రాల్లో మంత్రిపదవులలో సునుపురు మహామృదీయులకు చాలా అన్యాయాలు చేశారని విన్నానే :” అన్నాను.

“ఆ విషయం కేవలం అసత్యమని ల్రిటిష్ గవర్నర్స్ తమ అధికారహాసోదాలో బుఱజవుచేశారు” అని గాంధీజీ జవాబిచ్చారు.

“యు. పి. (సంయుక్తరాష్ట్రాల్)లో కాంగ్రెస్కు ఎన్నికలలో జయం కలగదన్న భయంతో కాంగ్రెసువారు ఎన్నిక సమయంలో ముస్లింలతో రాణి కుదుర్చుకున్నారట. తత్కలికంగా కాంగ్రెస్ దిగ్గిజయం హిందగలిగిందట. కాని తర్వాత కాంగ్రెస్వారు ముస్లింలతో ‘పిక్రమ మంత్రివర్గాన్ని’ ఏర్పరచ విరాకరించారట. ఇవన్నీ నేను విన్నమాటలు. ఇవన్నీ నిఃమేనా?’ అని ప్రశ్నించాను.

“అబద్ధం. కాంగ్రెస్వారు యూ. పి. లో యేర్పరచిన మంత్రివర్గంలో నలవురు మహామృదీయులన్నారు. ముస్లింలీగ్ ప్రతి నిధులు లేదుగాని మంత్రివర్గంలో ముస్లింలు లేకపోలేదు. మేము ముస్లింలతో కలిసి వనిచేయడానికి సదాప్రయత్నించాం—ప్రయత్నిస్తూన్నాంకూడాను. కాంగ్రెస్ అద్యశ్ఛిరు వోలానా అబుల్ కలాం అజార్ మాచేతి కీలబోమ్మ అని కాండ రాయన్నదూషిస్తున్నారు. నిఃంగా ఆయన కాంగ్రెస్ నియంత.

.... క్రిపు సూచనలు హిందూ ముస్లిములను, వరస్వరం హార్ఫ్కంచే యొక్కవగా దూరంచేసినవి. బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం పుణ్యాన యాదుమతాల వారికి వైషమ్యం హెచ్చినది" అన్నారు గాంధీజీ.

"క్రిపుతో సంప్రదించను—కాంగ్రెస్ నాయకులు, ముస్లింలీగ్ నాయకులును న్యాధిలీ వెళ్లారు. క్రిపుతో సంప్రదించారు. కాని, వరస్వరం తమలో శాము సంప్రదించుకున్నారు కాదు. విచారకరమైన విషయ మిది" అన్నాను.

"విచారకరమైన విషయం మాత్రమేకాదు. అవమానకరమైన విషయం గూడాను. కాని ఆ తప్ప ముస్లింలీగుదే. ఈ యుద్ధ ప్రారంభమైన కొద్ది రోజులకు లిన్వితెగో ప్రభువు మమ్మల్ని అందరినీ న్యాధిలీకి ఆహ్వానించారు. బాబు రాజేంద్రప్రసాద్, నేనూ కాంగ్రెస్ తరఫున వెళ్లాం. జిన్నాగారు ముస్లింలీగ్ తరఫున వచ్చారు. మాలో మేము మందుగా మాట్లాడుకాని, హాక సమాధానం యేర్పురచుకాని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వాన్ని యొదురొక్కండామని జిన్నాగారిని కోరాను. న్యాధిలీలో కలుసుకుండా మని తీర్చానించుకున్నాం. ఇయపజ్ఞులూ—జిన్నాగారు, మేమూ,—మాకు స్వాతంత్యంకావాలి" అని వైప్రాయిగారిని అదుగుదామని నేను జిన్నాగారికి సలహాయిచ్చాను. "నాకు స్వాతంత్యం అనవసరం" అన్నారు జిన్నాగారు. మాలో మాకు రాజీ కుదరలేదు. వైప్రాయివర్దకు మేము ముఖ్యరం కలసి వెళ్లామని తద్వారా కాంగ్రెస్, ముస్లింలీగ్లు హౌద్దికగా వున్నవని చూపించడాసకి వీయింటుందని వాడించాను. జిన్నాగారిని నా కారులో రఘ్యున్నాను. తుట్ట తుదకు అయిన కారులో నేను వెళ్ళాడనికి జిన్నాగారు అంగీకరించారు. కాని వైప్రాయుతో యెవరికివారమే మాట్లాడాము. మా అభిప్రాయాలకు భిన్నమైన అభిప్రాయాలను జిన్నాగారు వైప్రాయివర్ద పెలిఱుచ్చారు" అన్నారు గాంధీజీ.

మా షికారు ముగిసింది. గాంధీజీ యింటివద్దశు వచ్చాం. నేను అలసిపోయాను. ఇంటి స్థంబాన్ని వొకదాన్ని ఆసుకొని నిలచున్నాను. గాంధీజీ అలసినట్లు లేదు. ఆయన మాటలభోరణి మానదేదు—“జీవి తంలో హిందువులు—ముస్లిములు అని రెండు ప్రత్యేక జాతులుగా ఏట జించడానికి పీటలేదు. ఈ రెండు మతాలవాళ్ళమూ వొకేజాతివాళ్ళాం. రెండు విభిన్నజాతులవాళ్ళంకాము. ఏ మహామృదీయుని కుటుంబ చరిత పెతికినా, అతనికి వొక హిందూ నామధేయం వుంటుంది. ప్రతి మహామృదీయుడూ వొకప్పదు హిందువుగా వున్నవాడే. మహామృదీయుడంటే మాదేళంలో ప్రత్యేక జాతివాడనికారు. ఇస్లాం మతాన్ని కలిసిన హిందువు అని అర్థం. మతం మార్పుకున్నంత మాత్రాన అతనికి ప్రత్యేకజాతీయత వస్తుందా? శక్తివంతుడైన వొక తైర్చితవ మతగురువు మమ్మ అందరిని (హిందువులను, ముస్లింలను) తైర్చిప్పవ మతంలో చేర్చితే అప్పుడు మేము అందరము వొకజాతివాళ్ళాం చోతామా? ఒప్పుడు నిజంగా రెండు విభిన్నజాతులకు చెందినవాళ్ళమే యైతే అప్పుడు వొకజాతివాళ్ళాం యెలా చోతాము?....హిందువులు, ముస్లిములు రెండు భిన్నజాతులకు చెందిన వాళ్ళకారు. అంతా ఒకేజాతికి చెందినవారు. యూరప్ ప్రజలందరూ చాలపరకు తైర్చిప్పశాలు. జర్మనులు, ఇంగ్లీషువారు తైర్చిప్పశాలే. వారి భాషలో, సంస్కృతిలో పరస్పరం చాల భాషిధవ్యం వుంది. అటువంటి చుట్టరికము వుండికూడా యిప్పుడు వొకరి నొకరు భ్యంసంచేసుకుంటూ వున్నారు. ఇందియాలో, హిందువులకు, మహామృదీయులకు సామాన్య మైన. తమదైన సంస్కృతి, సాంప్రదాయాలు వున్నవి. ఉత్తర హిందూ స్థానంలో హిందీ, ఉరుదూ భాషలను హిందువులు, ముస్లిములకూడా వాడుతున్నారు. మద్రాసు రాష్ట్రాలో హిందువులు—ముస్లిములుకూడా అరవం, తెనుగు మాటలుకారు. వారెవ్వరికీ హిందీగాని, ఉరుదూగాని

రాదు. మతకలహాలకు కారణం దేవుక్క పూరేగింపులు. ఆపులను నరక దమును. దీనినిబట్టి మతకలహాలు మూర్ఖత్వంవల్ల కబుగుతున్నవి గాని మా ప్రత్యేక జాతీయతలవల్ల కాదని సప్షమోతున్నది” అన్నారు గాంధీజీ.

“ఖరే అనే ఆయన వైప్రాయి విదేశాంగ శాఖకు కార్యదర్శి. ఆయన చాలకాలం వండాబలో ప్రభుతోఽధోగిగానున్నవారు. జెంకిన్సు అనే ఆయన సరఫరా శాఖలో గొప్ప ఉద్యోగంలో వున్నారు. గ్రామాల్లో మతవైషమ్యాలు లేవని వీరిద్దరూ నాతో చెప్పారు. గ్రామాల్లో, హిందూ—ముస్లిములు కాంతియతంగా జీవిస్తున్నారని యితరులు చెప్పగాకూడా విన్నాను. ఇదేగనక నిజమైతే చాల గొప్పవిషయం. మీదేళంలోని ప్రజలు 100 కి 40 మంది గ్రామాల్లో నివసించడంవల్ల యాది చాల ముఖ్యవిషయం అనక తప్పదాన్నాను.

“ఇది నిజమే. దీనినిబట్టి ప్రజలలో విభేదాలు లేవని తెలుస్తుంది. రాజకీయ వేత్తలు ప్రజలలో ఫేదాలు కగిస్తున్నారని దుజువుచేస్తుంది కూడాను” అన్నారు గాంధీజీ.

“నేను న్యాయ ధిల్లీలో వున్నప్పుడు వొక హోటల్లో బిసచేశాను. అక్కర ముస్లిం నౌకరు వున్నారు. అతడు ముస్లింలీగ్ సఫ్యుడు. పైగా పాకిస్థాన్ వాది. ఒహమ్ముదీయులు అల్పసంఖ్యకులుగావున్న చోట్లమాత్రమే హిందూ—ముస్లిం కొట్లాటలు జరుగుతూ వున్నాయనీ. హిందువులు అల్పసంఖ్యకులుగా వున్న చోట్ల మతకలహాలు లేవని అతను చెప్పారు” అని గాంధీజీతో అన్నాను.

“ఫిఫర్ గారూ, మీరు మా దేళంలో చాల కొద్దికాలం వున్నారు. ప్రతి ఏషయాన్నీ మీరు గమనించేరు. కాని, మీరు శోధించి, మేము (కాంగ్రెస్ వారు) తప్పదారిని నడుస్తున్నామని, అన్యాయస్థులమాని గాని

మీకు తోచికే, మీ ఆఖిప్రాయాన్ని తప్పకుండా వెళ్లింపురది” అంటు
గాంధీజీ.

మాట్లాడుతూ గాంధీజీ వాక హరింటికి దారితీరు, నేనూ ఆయ
నకోబటు ఆ హరింటివద్దకు వెళ్లాను. “యిక్కుడ నా రోగులున్నారు”
అంటూ గాంధీజీ వాకరోగి మంచందగ్గరికి వెళ్లారు. ఆ మంచంమీద
జఱ్పు మనిషి వాకామె కూర్చునివుంది. గాంధీజీ ఆమెతో ఐదు నిమిషాలు
మాట్లాడారు. ఆ కాశేహూ వారిద్దహూ నవ్వుకుంటూనే వున్నారు. “ఈమె
నావద్ద చికిత్సాందే రోగులలో ఉత్తమురాలు” అన్నారు, నన్నుచూచి
గాంధీజీ.

డాక్టర్ దానిగారు మాతో వున్నారు, గాంధీజీ మేమంటారో వింద
మని “అమెను డాక్టర్గారి పోషణకు వదలివేయడం మేలుకదూ ?”
అన్నాను.

“అలాకాదు. వ్యాధి నయంకావడానికి మూడు నమ్మకం చాలా
సాయపడ్డుంది” అంటూ గాంధీజీ మరో గదిలోకి వెళ్లారు, ఆ గదిలో
యెర్కాయ్య తొక్కెలు తప్ప మరేపేలేవు. గాంధీజీ లోపలికి వెళ్లగానే
వాకామె రేచి తొక్కెలలోని విధ్య నెత్తుకున్నది. “ఈ శిక్షువు నారోగిగారు.
నా ముద్దుపాపాయ” అంటూ గాంధీజీ ఆ విధ్య బుగ్గలంటి చక్కిలిగింతలు
పెట్టారు. శిక్షువు నవ్వు నారంభించింది. “ఈ విధ్య తండ్రి పశ్చిమోత్తర సరి
హద్దురాష్ట్రింలోని ల్రిటిష్ సైన్యంలో వాక సార్జంటుగా వుంటూ వచ్చారు.
భారతీయులను కూర్చుమని పై అధికారులు అతనిని ఆళ్ళాపించారు. అతను
విరాకరించాడు. అందుకు పదహారు సంవత్సరాల శిఖ విధించారు. అతనిని
వదలివేయమని ప్రజలు అనేక అర్జీలు పంపారు. అంచేత, రెండెండ్లనాడు
అతనిని తైదునుండి విడిచిపెట్టారు. అప్పటికే ఆరుసంవత్సరాల శిఖ అనుభ

వించారు. ఇప్పుడు మాతో యిక్కుదే వుంటున్నాడు” అన్నారు గాంధీజీ. తర్వాత గాంధీజీ యెంబీకి తిరిగివచ్చాం.

నా బిసకు యొదుటి యింటిలో గాంధీజీ కార్యదర్శులలో వొకాయన కాపురమున్నారు. నేను గాంధీజీతో సంప్రదించినప్పుడు అనేకమార్గులు ఆయన గాంధీజీ ప్రక్కనే కూర్చున్నారు. ప్రాణీగా, నల్లగా వుంటారు. ముద్దముఖం. ఆయన 24 యొద్దు గాంధీజీతో పనిచేశారు. గాంధీజీ యెంబీమంచి నా బిసకువస్తూ ఆయన గుమ్మంవద్ద ఆగాను. ముందురోళా గాంధీజీ నాతో చెప్పిన విషయాన్నిగురించి (ఖిట్ట వైన్యాలు ఇండియాలో వుండవచ్చు) ఆయన అటిప్రాయాన్ని అడిగాను. “విన్న గాంధీజీ వెఱ. వరచిన భావాలు కేవలం కొత్తవి. మాకు ఆశ్చర్యర్థాన్ని కల్గించినపి. యుద్ధంమంచి మానవులకు మంచి కలుగుతుందనుకోను. ఏ యుద్ధంలో గాని మనం పాల్గొనరాదు” అన్నారాయన. గాంధీజీ నూతన భావాల విమర్శన యిది. ఆయన గాంధీజీని మహాపురుషులగా, బుషిపుంగవురులగా, గురుదేవునిగా భావిస్తూన్నారు. రాని గాంధీజీ నూతన భావాలను విమర్శించడానికి ఆయన యేమాత్రం వెనుదీయలేదు. దీనినిబట్టి గాంధీజీ అనుచరులు ఆయనకు వణకేవారు కారని, గాంధీజీ తప్ప త్రోవ తోక్కు-తున్నారని తోచినప్పుడు వారు బహిరంగంగా విమర్శిస్తారని తెలుస్తుంది. అనుచరులకు గాంధీజీ సింహాస్నాప్తుంవంటివారు కారు. తర్వాత ఈ కార్యదర్శి పేరేమని విచారించాను. ఆయనపేరు కిషోరీలాల్ ఫునష్యాములాల్ మస్తువాలా అని చెప్పారు.

10

మధ్యహ్నం భోజనంచేస్తూవున్నాం. “ఫిషర్గారూ, మీ గిస్సె యివ్వండి. మీకు కొంచం కూరచెరకాను” అన్నారు గాంధీజీ.

"గడచిన రెండురోజులలో నాయగు మార్గు ఆకుకూరలు, కాయ గూరలు తిన్నాను. కాయగూరలు తినవలెనని లేదు" అన్నాను.

"కూరగాయల మీకు సయించవా ?" అని గాంధీజీ ప్రశ్నించాడు.

"సయించకేం. ఈ కూరగాయల రుచి నరిషించలేదు గాని" అని ఉడులుచెప్పాను.

"అలాగా : కావలసినంత ఉప్పు నిమ్మపండురసం వుపయోగించాలి" అన్నారు గాంధీజీ.

"రుచిని చంపుకోమంటారా ?" అని ఆటిగాను.

"లేదు. చంపమనలేదు. యింకా రుచిగా చేయమంటాను" అన్నారు గాంధీజీ.

"మీ అహింసాతత్వం రుచిని చంపడానికైనా వొప్పుకునేలాలేదేసి" అన్నాను.

"మానవులు వొక్క రుచినిమాత్రమే చంపేటల్లయితే నేను వొప్పు తునేవాళ్ళే" అన్నారు గాంధీజీ.

నాకు చెమటవట్టింది. ముఖాన్ని. మెడను చేతి రుమాలతో తుడుచుకున్నాను. గాంధీజీతో "నేను యాహారు ఇండియాలు వచ్చినప్పుడు...." అని ఆగాను. గాంధీజీ యేదో నములుతూ వున్నారు. నా మాటలు విన్నట్లు లేదు. అందువల్ల ఆగాను.

గాంధీజీ నా వైపు చూడకుండానే "అ : ఈ మారు మీరు ఇండియాకు వచ్చినప్పుడు ?" అని ప్రశ్నించాడు.

"మీరు సేవగ్రామంలో యేర్ కండిషనింగ్ (విద్యుత్తృతీ సాయంతో యిండ్లను, రైలుపెట్టెలను వేసవికాలంలో చల్లగాను, చరితాలంలో వెచ్చగాను మార్పగల విధానం) నైనా యేర్పాటు చేయాలి, లేదా వైప్రాయిగారి భవనానికైనా కాపురం మార్చాలి" అన్నాను.

తానేమో నా కోరిక నామోదించినట్లు గాంధీజీ “అలాగే” అన్నారు.

11

భోజనానంతరం కొంతసేవ విద్రపోయాను. విద్రలేచిన తర్వాత గాంధీజీతో మాటల్లాడిన విషయాలు తైవచేశాను. తదనంతరం సైమన్ కమీషన్ రిపోర్టు చదివాను. ఈ రిపోర్టు 1930 మేలో పార్లమెంటుకు వివేచింపబడినది. ఈ రిపోర్టు మొదటిభాగంలో నీ వ పుటలో యిలా వున్నది:— “సింధురాష్ట్రీవు ల్రిటిష్ కమీషనరుకు అవరిమిత్వైన స్వాతంత్ర్యం వున్నదని. అంత స్వాతంత్ర్యం అనవసరమని ఆ రాష్ట్రీంలోని అల్పసంఖ్యకులైన హిందువుల అభిప్రాయం. సింధురాష్ట్రీన్ని బొంటాయి నుంచి వేరు పరచాలని అక్కడి ముస్లిములు అందోళన చేస్తున్నారు. ఈ అందోళనకు కారకులు, దానికి దోషాదమిచ్చేవారు సింధురాష్ట్రీంలోని ముస్లిములు కారు. ఇతరప్రాంతాల్లోని మహామృదీయ నాయకులు యా అందోళనను సాగిస్తున్నారు. బెలుచిస్తాన్, వర్షిమోత్ర సరిహద్దు రాష్ట్రీంలో ముస్లిములు బిహారసంఖ్యకులు. ఈ రాష్ట్రీంల నానుకనివున్న సింధురాష్ట్రీం బొంటాయినుంచి వేరుచేయబడి స్వతంత్రమైతే. యా మూడు ప్రాంతాలూ మహామృదీయ ప్రాంతాలుగా (బిహారసంఖ్యకులు ముస్లిములు గనుక) వుంటాయని, హిందువుల ఆధిక్యత అస్తమిస్తుందని ముస్లిములా నమ్మకం.”

మధ్యహ్నం నియమిత సమయానికి గాంధీజీని కలసుకున్నాను. సైమన్ రిపోర్టునుంచి వై విషయాన్ని ఆయనకు చదివి వివిధంగా రిపోర్టులోని యా పుట్టం గాంధీజీ ప్రార్థన చెప్పినమాటలను రుజువు వరుపూ వున్నదని వొప్పుకున్నాను. ముస్లింప్రజలకన్న ముస్లిము నాయ

కలే దేశవిభజనకు యొక్కవ అందోళన చేశేవారని దీనివల్ల సృష్టిమౌల్య వున్నదని గాంధీజీకి అన్నాను.

“బొను” అన్నారు గాంధీజీ.

“ముస్లిం నాయకుల భయానికి (హిందువులు తమ్ము అణగద్రోక్కు-దురని) యేమైనా ఆదారంవందా? హిందువులు తమ్ము అణగద్రోక్కు ప్రయత్నిస్తున్నారని ముస్లిము ప్రజలకన్న పోచ్చగ ముస్లిం నాయకులు అనుమానించి వుండవచ్చు. మహామృదీయులచీద ఆధివర్యం సంపాదించాలని హిందువులు ప్రయత్నించరేదని మీరు నిష్పాతికంగా చెప్పగలరా?” అని ప్రశ్నించాను.

“ఆక్క డక్క-డ వ్యక్తిగతంగా కొందరికి చెడ్డతలంపులు వుండవచ్చు. కాని కాంగ్రెస్ నంస్తకు—హిందువుల ముస్లిముల నిఱవలెన్నన్న చెదుతలంపు లేదు. రాష్ట్రాలకు ఏలైనంత స్వాతంత్ర్యమివ్వాలి. హింస, దొర్జన్యం, ఆధివర్యం మొదలైన దురాశలకు విరోధిని నేను. తమ ప్రజను గాని, యితర రాజ్యాలనుగాని అణగద్రోక్క ప్రయత్నించే ముష్కురబిల ప్రథమ్మలలో నాకు నమ్మకంలేదు. అహంటప్పదు నేను హిందువుల ఆధివర్యానికి యొలా అంగీకరిస్తాను? “హిందూ ఆధివర్యం” అన్నని నాచం. ముస్లిం ఔషధలలో పలుకుటడి సంపాదించడు ముస్లిం నాయకులు లేవదీనిన ప్రచారకపదం” అన్నారు గాంధీజీ.

“కాంగ్రెస్పార్టీనిగురించి మిమ్ము అనేక ప్రశ్నలు అడగవలయునని చున్నాను. కాంగ్రెస్పార్టీ అత్యంత ధనికులైన భారతీయ వర్తకుల చేతుల్లో కీలబోమ్ము అనీ, మీరు బొంబాయి మిల్లు యజమానుల చెప్పు చేతుల్లో వుండడంచేత వారు మీకు కావలసినంత ద్రవ్యసహియం చేస్తున్నారపీ గొప్ప గొప్ప త్రిపీఠారు చెప్పగా విన్నాను. ఈ మాటల్లో యొపాటి నశ్యం వున్నది?” అని గాంధీజీని ప్రశ్నించాను.

“మీరు చెప్పినవన్నీ విజమే. దురదృష్టవూతు మేము ధనికుల మీవ ఆధారవదుతున్నాం. కాంగ్రెస్ కార్బూక్సిమాన్ని జయప్రదంగా సాగించ గలిగినంత దబ్బు కాంగ్రెస్కు లేదు. అరంభంలో ప్రతి నథ్యనివద్ద సాయకు ఎనిమిది సెంట్లు (సాయగణాలు) వసూలుచేయాలనుకున్నాం. కాని ఆ దబ్బు చాల్చేదు. మా తొలిప్రయత్నం కొనసాగలేదు” అన్నారు గాంధీజీ.

“కాంగ్రెస్ లర్పులో యెన్నోవంతు ధనవంతులనుంచి వస్తుంది?” అని ప్రశ్నించాను.

“కాంగ్రెస్ లర్పుంతా ధనికులే భరిస్తున్నారు. ఒక్క ఉదాహరణ చూడండి—ఈ ఆళ్కమంలో ప్రస్తుతంకన్నా పేరటివనాన్ని మేము గదవ గలం, ఇంతకన్నా తక్కువ దబ్బుతో ఆళ్కమాన్ని సాగించగలం. కాని అంతానిరుపేద జీవనాన్ని మేమిప్పుడు గదవదం లేదు. ఈ లర్పులకియ్యే దబ్బు మా ధనికమిత్రులు యిస్తున్నారు” అన్నారు గాంధీజీ.

“ధనికులనుంచి కాంగ్రెస్ ద్రవ్యసహాయం పొందుటాంది గనుక అందు కనుగుణ్యంగా తన రాజకీయాలను సాగించవద్దా? నైతిక బాధ్యత కొంత యేర్పుడవచ్చు గదా?” అన్నాను.

“అటువంటిసహాయానికి మేము కొంత బుఱపడినట్లే. ఈ బుఱం వైకి అగుపడేదికాదు. నిజంలో, యిం ధనిక మిత్రుల మనోభ్రాతుల కాంగ్రెస్ని యేమాత్రము మార్చాలేదు. ఈ ధనికులు. వాక్కు-క్కు-ప్పురు. కాంగ్రెస్ ఆశయమైన సంహారం స్వాతంత్రాన్నిచూచి భయవదుతున్నారు” అన్నారు గాంధీజీ.

“కాద్రిలోజులప్రేతం ‘హిందుస్తాన్ తైమ్స్’, (ధిల్లీ నుంచి వెలువేసి అంగ్ల దినపత్రిక)లో యి వార్తను చదివాను—“జీవితావనరాలు ప్రియ మైసాయని బిర్లాగారు తమ నేతమిల్లలలో క్రామికుల కూరీలు చౌచ్చిం

చారు. ఈ వార్తకోబాటు పత్రికాధివుతుయి తమ వ్యాఖ్యనాన్నికూడా ప్రకటించారు — “నీ యితరమిల్లు సొంతదారుడు శ్రామికులకు యిపాటి సాయంచేయలేదు.” “హిందుస్తాన్ ప్రైమ్స్, కాంగ్రెస్ పత్రిక కదా?” అని ప్రశ్నించాను.

“కాదు కాదు. ‘హిందుస్తాన్ ప్రైమ్స్’ కేవలం బిల్లాగారి సొంత పొమ్ము” అంటూ నవ్వారు గాంధీజి. “నా కడవటి కుమారుడు ఆ పత్రికా సంపాదకుడు గనుక మీరు నన్ను యిప్పు ప్రశ్న అడిగారనుకుంటాను. ఆ వార్తలోని వివయాలు నిజమే. కాని, ఆ పత్రికకు కాంగ్రెస్కు సంబంధం లేదు.... కాంగ్రెస్ ధనికులమీద ఆధారపడి వుండడం నిజంగా మా దురదృష్టం. ‘దురదృష్టం’ అంటున్నాను. అంతేగాని. రాంగ్రెస్ కార్యక్రమంతో వారు జోక్యం కలగసేసుకోరు” అన్నారు గాంధీజి.

“సాంఘిక సమస్యలను, ఆర్థిక సమస్యలను విర్లక్ష్యపరచి కేవలం జాతీయత మీనే మీదేళపు దృష్టినంతా కేంద్రీకరించడం యిప్పి ధనికుల జోక్యంవల్లనేగడా?” అని ప్రశ్నించాను.

“కాదు. కాంగ్రెస్ తరువు వండితనెప్పాడ్ ప్రోదృపులంమీద ఆచి వృద్ధికి దోహదమైన సాంఘిక. ఆర్థిక కార్యక్రమాలకు పూనుకుంది. ఈ కార్యక్రమాలను గురించిన కరపత్రాలను మీ కిస్తాను” అన్నారు గాంధీజి.

“ఈ సాంఘికంగా వచ్చే మార్పులన్నీ యెన్నుడో మీకు స్వరాజ్యం వచ్చినప్పుడు ఆచరణలోకి వచ్చేవేగదా?” అన్నాను.

“కాదు. స్వరాజ్యం వచ్చినప్పుడుగాదు; రాష్ట్రాలలో కాంగ్రెస్ అధికారంలోవన్నప్పుడు (1987-1989) కాంగ్రెస్ మంత్రులు అనేక సంస్కరణలను అమలాలో పెట్టారు. కాంగ్రెస్ మంత్రులు రాశీసామా లిచ్చిని తర్వాత వ్రిటివ అధికారులు ఆ సంస్కరణల నన్నిటినీ రద్దుచేశారు.

గ్రామాలల్లో, పారశాలల్లో, అనేక యతర విషయాలల్లోగూడా నంస్కరణలను తీసుకొనివచ్చాం” అన్నారు గాంధీజీ.

“మీ గ్రామాలల్లో రైతులు, పుట్టుటినుంచి గిట్టుటివరకు, వద్ది వ్యాపారికి (పాహుకారుకు) బుబుపడి భాద్రపదుతూ వుంటారనీ, యాది థారతీయ దుర్గతికి ముఖ్యకారణమనీ విన్నాను. ఈ విషయాన్నే ప్రైమవరిపోట్టలోగూడా చదివాను. ఇక్కడ మీదేళంలో యెఱువంటి పరిస్థితులు వున్నవో అటువంటి పరిస్థితులే వున్న యూరపు దేళాలలో ఎక్కువ వద్దిలను దోచుకుంటున్న పాహుకారులను నాళనంచేయడానికి ఔదార్య బుద్ధిగల ప్రణలు, ప్రభుత్వాలు భూమి తనఫా ఛ్యాంకులను స్థాపించారు.. మీ ధనిక మిత్రుల్లో కొండరు భూమి తనఫాబ్యాంకులను యొందుకు స్థాపించకూడదు ? దాన, భర్మబుద్ధిలోగాడు. కేవలం వ్యాపారదృష్టికో పీటిని స్థాపించవచ్చు : సాగించవచ్చు. నూటికి 40 నుంచి 70 వరకు సాలు వద్ది నంపాదించే బిదులు, నూటికి రెండు లేక మూడు సాలువద్ది మాత్రమే. దొరుకుతుంది. దారి దబ్బా చేయంగా వుంటుంది. కొద్దిలాభం నంపాదిస్తారు. దేళనేవా చేసినవా రోతారు” అన్నాను.

“అది అసార్యం. ప్రభుత్వాననం లేకుండా అది జరిగేవిగాదు” అని గాంధీజీ ఇవాచిచ్చారు.

“ఎంచేత ?” అని ప్రశ్నించాను.

“రైతులు తమ రాకీయ తీర్పురు గనుక” అన్నారు గాంధీజీ.

“తన భూమిని, తన తీవొల్పి పాహుకారుకు కుదువబేట్టేలదులు, కొద్ది వద్దికి అప్పు పుచ్చుకోవడం తనకు లాభకరమని రైతుకు ఆర్థం కాదా ?” అని ప్రశ్నించాను.

“వద్ది వ్యాపారం మా దేళంలో చాల పురాతన సంస్కృత శరతరాలగా సాగుటావన్నది. ఇది గ్రామాలల్లో స్థరంగా పాదుకపోయింది..

మాకు స్వయంత్ర్యంరానిది మీసలహా అనుసరించను వీలులేదు” అన్నారు. గాంధీజీ.

“స్వయంత్ర శారతములో యొటువంటి మార్పులు జరుగుతపి? రైతుల స్థితిని అభివృద్ధి పరచడానికి మీ కార్యక్రమం యేమిటి?” అని ప్రశ్నించాను.

“భూములను రైతులు తమ సొంతం చేసుకుంటారు. “మియ భూములను ఆపహరించండి” అని మేము రైతులకుచెప్ప నక్కుంటేదు. వారే కాజేస్తారు” అన్నారు గాంధీజీ.

“భూములకు బిదులు, వారు, భూస్వాములకు దబ్బు యిస్తారా?” అని అడిగాను.

“ఇవ్వరు. ఆర్థికంగా అధ్యి వీలయ్య పవిగాదు. భనిక మిత్రులకు మేము బుఱపడి వున్నాము. మా అభిప్రాయాలను బహిరంగంగా చెప్పు తూనేవున్నాం. ప్రతిగ్రామం తన స్వయంత్ర జీవితాన్ని సాగించగల స్వయం పాలక సంస్థ బోతుండి” అన్నారు గాంధీజీ.

“కాని అప్పుడు జాతీయ ప్రాంత్యం వుంటుందిగా?” అన్నాను.

“జాతీయ ప్రభుత్వం వుండు” అన్నారు గాంధీజీ.

“రైతులు మార్గాలను. పెద్దప్రావ శాఖలు తదితర విషయాలను. పరిపాలించడానికి జాతీయ పరిపాల. విధానం వొకటి వుండవలెగదా?” అన్నాను.

“హదేళంలో రైతులు మార్గాలప్రవని నేను కంట తదిమైనా పెట్టును” అన్నారు గాంధీజీ.

“మరి రైతులు మార్గాల లేకపోతే రైతుకష్టా లెక్కువగావా? పట్టాల్లో పుర్తుతిమైన కొనుగోలు వస్తువులు రైతులు కావాలి. తన పంటను దేళంలోని యతర కోస్తాల్లో, యతర ప్రాంతాల్లో, విదేశాల్లో అతను.

·అమ్మకోవాలి. గ్రామానికి విద్యుత్పత్తి, నీటి వసతి ఆత్మవసరం. ప్రతి గ్రామం తనంతట తాను ప్రశ్నేకంగా తన వుపయోగానికి విద్యుత్పత్తి ఉత్పత్తి కేంద్రాన్ని నిర్మించగలదా? నీటి వసతికి కావలసిన ఆనకట్టలు, కాలువలు, చెరువులు కట్టగలదా? సింఘరాష్ట్రింలోని సుకూర్ బిరాత్ వంటి మహాత్రర నిర్మాణాన్ని యే గ్రామం నెరవేర్పగలదు?" అని ప్రశ్నించాను.

"ఆ! సుకూర్ బిరాత్ మాకెంతో ఆళాభంగం కల్గించింది. సింఘరాష్ట్రిం అంతమ అప్పులపాట చేసింది" అన్నారు గాంధీజీ.

"ఓసు. ఆ విషయం నాకూ తెలుసు. కాని కావలసినంత బీడు భామిని సాగుకిందికి తెచ్చింది. ప్రజకు మహాపకారి అయింది" అన్నాసు.

"నా భావాలు యొలావున్నా కేంద్ర ప్రభుత్వం యేర్పడుతుందని నాకు తెలుసు. ఏది యొలావున్నా పాశ్చాత్య ప్రజాస్వామ్య వద్దతిలో నాకు నమ్మకం లేదు" అన్నారు గాంధీజీ, తల వూపుతూ.

ఈ సంభాషణను పెంచవలయునన్న కోర్సైతో "మరి ఇండియా యేంచేయాలని మీ వుద్దేశం?" అని ప్రశ్నించాను.

"ఇండియాలో 7,00,000 గ్రామాలన్నాయి. ప్రతి గ్రామం అగ్రామ వాసులందరి యిష్టానుసారం పరిపాలింపబడుతుంది. ప్రతి గామీఱునికి యెన్నిక హక్కు వుంటుంది. కాని, దేశపరిపాలనలో 40 కోట్ల ప్రజకు 40,00,00,000. వోట్లుండవు. 7,00,000 గ్రామాలకు గ్రామానికి వాక వోటు చొప్పున దేశ వ్యవహారాలను తీర్మానించను హక్కు వుంటుంది. గ్రామాలు తమ జిల్లా ప్రభుత్వాలను యెన్నుకుంటారి. ఆ జిల్లా ప్రభుత్వాలు రాష్ట్రప్రభుత్వాలను, రాష్ట్రప్రభుత్వాల దేశానికి కంతటికి వాక అద్యాత్మజ్ఞే యెన్నుకుంటారి" అన్నారు గాంధీజీ.

“మీ ప్రభుత్వ విధానం యించుమించు సోవియట్ విధానంవలె వున్నదే :” అన్నాను.

“ఆ విషయం నాకు తెలియదు. ఉన్న పరవారేదు” అన్నారు గాంధీజీ.

“నరే : గాంధీజీ, కాంగ్రెస్ ను గురించి దెండవ ప్రశ్నను అడగ దలచుకున్నాను. కాంగ్రెస్ నిరంకుళ సంస్థ అని దూషింపబడుతూవుంది. మాస్టర్. వింట్ అనే యిరువురు ఆంగ్ల రచయితలు కొత్తగా పుస్తకం వొకటి ప్రాశారు. ఆ పుస్తకంపేదు “ఇందియా—ప్రజాస్వామ్యం.” ఆ పుస్తకంలో, 1969 లో కాంగ్రెస్ వారు మంత్రివద్దులకు రాజీనామా యచ్చినప్పుడు ప్రజాభిప్రాయాన్ని గమనించలేదని, జిల్లా కాంగ్రెస్ నియంతల ఆజ్ఞల ప్రకారం రాజీనామా యచ్చారని కాంగ్రెస్ నంస్థమీద నేరారో పఱ చేశారు” అన్నాను.

“ఆది కేవలం అబద్ధం. తీర్మానాలన్నీ లండన్ లోని హోస్ అఫ్ కామన్స్ (ప్రజాప్రతినిధి సభ)లో చేయబడుచున్నవా ? లేక పార్టీల సమావేశాల్లో, లండన్ క్లబ్స్లో చేయబడుచున్నవా ? కాంగ్రెస్ అధికారులు కాంగ్రెస్ నభ్యలచే యొన్నుకొనబడినవారు. కాంగ్రెస్ మంత్రులు కాంగ్రెస్ నభ్యులు. కనుక కాంగ్రెస్ సిద్ధాంతాల ప్రకారం నడుచుకుంటారు. బ్రిటిష్ ప్రజాస్వామ్యం యొలా వనిచేస్తావున్నదీ, సర్ సామూహిక్ హోర్గారు (1965 లో ఇందియా కార్బోరింగ్) కొన్ని విషయాలు నాతో చెప్పారు” అన్నారు గాంధీజీ.

“బ్రిటిష్ రాజకీయవేత్తల్లో సర్ సామూహిక్ హోర్గారు మీకు చాలా యిష్టులువలె వున్నదే :” అన్నాను. అందరం నవ్వ నారంధించాం.

“అయిన యొంతటి మనిషియో నాకెప్పుడో తెలుసు. అమెరికా విషయాలు తెలిసిన మీబోటివారికి ప్రజాస్వామ్యంలో మోసమెంత వున్నదో

చెప్పవలేనా ? స్వతంత్ర భారతము ప్రపంచంలోని యశశ దేశాంవలె నడుస్తుందనుకోను. ప్రభుత్వానంతో కొత్త వంధాలను మేము ప్రపంచానికి చూపగలం” అన్నారు గాంధీజీ.

“మీతో కొద్ది నిమిషాలు పుట్టావ చంద్రబోవగారిని గురించి మాట్లాడవలని వుంది. బోనే విమాన ఆపాయంలో మరణించారని వార్త వచ్చినపురు (తర్వాత యి వార్త అభిభూతి కేరింది) మీరాయన తల్లి గారికి మీ సంతాపాన్ని తెల్పుతూ తంతి నంపారు. ఈ విషయం వినగానే నేను అత్యాకృర్య వడ్డాను” అన్నాను.

“తర్వాత అభిభూతి కేరినవార్తను బట్టి, కొండరపడి సంతాపాన్ని వెలిబుచ్చాననియా మీ ఆకృర్యం ?” అని గాంధీజీ ప్రశ్నించారు.

“కాదు. పాసిస్తే ఇర్కునీపేళ్ళ ఆ దేశంతో సంబంధం కలిగి వన్న వ్యక్తి మరణానికి మీరు సంతాపం వెలిబుచ్చారని” ప్రశ్నుత్తర చిచ్చాను.

“దేశభక్తులలో బోనే వుత్తముడని నా నమ్మకం. నేను సంతాపం వెలిబుచ్చానికి కారణం యదే. ఆయన పొరఱది వుండవచ్చు. తప్ప క్రోచ తొకిక్కివుండవచ్చు. పొరఱదినాడని నా అభిప్రాయం. బోనును చాల సార్లు. అనేక విషయాల్లో నేను యొదిరించాను. ఆయన కొంగ్రెస్ అద్య తీరుగాకుండా రెండుమార్లు అడ్డువడ్డాను. నా అభిప్రాయాలకు. ఆయన అభిప్రాయాలకు వైరుద్యమున్నా ఆయన అద్యక్కడైనాడు. ఆయన అమెరికాకో. రష్యాకో ‘ఇందియాకు సాయంచేయమని’ అడగను వెళ్ళ చనుకుండాం. అప్పుడు మేలనిపించేదా ?” అని అడిగారు గాంధీజీ.

“ఓను. తప్పకుండా మేలనిపించేది. ఎవరిసాయం కోరుతున్నా మన్న విషయం యొంతో మార్పుతెచ్చుంది” అన్నాను.

“భారతదేశాన్ని స్వతంత్రభూమిగా ఢేయుటలో నా తెవ్వరి సాయ

మూ ఆక్షరలేదు. మేమే స్వయంగా స్వాతంత్ర్యం సంపాదించాలని
నా కోరిక” అన్నారు గాంధీజీ.

“వ్యక్తులు, జాతులు యికరదేశాలకు స్వాతంత్ర్య సాధనలో సాయ
వదిన నిదర్శనాలు చరిత్రలో యొన్నో వున్నాయి. బ్రిటిష్ నుంచి స్వాతం
త్ర్యం సంపాదించ ప్రయత్నిస్తూన్న అమెరికాలు సాయపడునికి—ప్రాన్న
నుంచి లఫ్టై అమెరికాలు వోగుడు. మొన మొన్న స్పెయిన్లో ప్రజా
స్వామ్యాన్ని వింభేట్టునికి వేనవేఱ అమెరికాలు ప్రాణాల్ని అర్పించారు”
అన్నాను.

“నిజమే, వ్యక్తులు త్యాగాలు చేశారు. కాని అంచురికా ఇంగ్లండుకు
మిత్రరాజ్యం. ఇంగ్లండు మమ్మ భానిసలనుచేసి నిరంకుళగా పరిపా
లిస్తాంది. పాసిస్టులను వోదించిన తర్వాత ప్రజాస్వామ్యాలు (అమెరికా,
ఇంగ్లండు మొదలైన మిత్రరాజ్యాలు) ప్రపంచాన్ని మంచికి మార్చగల
వాని నాకు నమ్మకంలేదు. నేటి ప్రజాస్వామ్యాలు యద్దంలో గలిచిన
మరునాడు యిప్పటి పాసిస్టులవలె నిరంకుళం కావచ్చు” నన్నారు
గాంధీజీ.

ఈ విషయంలో మన యిద్దరి అభిప్రాయాలూ యేకీఠవించవు.
సాంఘిక సమస్యలను మరచిపోయి అహార్పులు భారతీయులు తమ
స్వాతంత్ర్య సమస్యనే యోచించడం శోచనీయం. బోవ్‌గారు యింకా
యవ్వనంలో వున్నారు. మహాత్మర కార్యాలను సాధించగలరు. ఆయన
జర్జుసీని చూచి పాసిసంమీద వ్యామోహం చెంది, ఇందియాకువచ్చి బ్రిటిష్
వారిని తరిపి. మీ దేశాన్ని స్వాతంత్ర దేశంగా చేసి పాసిస్టురాజ్యంగా మార్చ
వచ్చు. అప్పుడు మీరు బ్రిటిష్ పరిపాలించకన్న నికృష్టమైన పరిపాలనల్లో
కృతించవలసి వుంటుంది” అన్నాను.

“మ్రిట్ట పరిపాలనలో ప్రతిలమైన పాసిష్టు బీజాలవున్నాయి. ఇంకి-
యాలో మేము నిత్యమూ యా మ్రిట్ట పాసిష్టు క క్రూల ప్రాతహన్నే అనుక-
విష్టువున్నాం, చూస్తావున్నాం. ఈయుద్దంలో గెలువడానికి తాము అర్థులని,
యుద్దానంతరం ప్రపచాన్ని మంచి రకు తెస్తారవి యిప్పుడే రుజువు చే-
యాలి. ఆలారుజావుచేయదలచుకున్న భారతదేశంలో తమ అధికారాన్ని విన
ర్జించి ఆక్ష్యత్వద్ది చేసుకోవాలి. మీ అద్యత్తతు (రూట్ వెల్ట్) నాలగు స్వాతం
త్రాయాలనుగురించి మాట్లాడుతూన్నారు. ఈ నాలగు స్వాతంత్రాయల్లో వ్యవతం
త్రంగా పుండడానికి అవసరమైన స్వాతంత్ర్యం యామిదివుండా? ఇర్కుస్తీ,
ఇటలీ, ఇపానులలో ప్రజాస్వామ్యంకోసం మేము పోట్లాడవలెనట. మాకు
ప్రజాస్వామ్యంలేనప్పుడు యొక్కటో ప్రజాస్వామ్యంకోసం మే మొందుకు
పోట్లాడుతాం?” అన్నారు గాంధీజీ.

అంతల్లో ఇంటర్వెషనర్ న్యూన్ పర్సన్ (అంతర్జాతీయ సమా-
చార సమితి)కు చెందిన ఛాప్లిన్, ‘టైమ్,’ ‘లైన్’ అను అమెరికను
పత్రికలకు విలేఖనిటైన డెల్న్ వచ్చారు. బెలిజన్ కైనాలో దాలాయేండ్లు
గడిపినవాడు. ఈ మధ్యనే జనరల్ స్టీల్వర్ సైన్యంతో బిర్కుసుంచి ఇండి
యాకు వచ్చి చేరాడు. పీరిద్దరు గాంధీజీకి మాట్లాడడానికి వచ్చారు.
వారి సంభాషణ వినదలచుకుంటే ఆగమని అన్నారు గాంధీజీ. వారిద్దరిని
చూచి “మీరు నేలమీద కూర్చోగలరా?” అని గాంధీజీ అడిగారు. వారు
నేలమీద కూర్చున్నారు. “ఒక అమెరికన్ నన్నింతసేషూ శర్యపరీక్
చేశారు. ఇక మీ పరిష్కార మొదలుబెట్టింది” అన్నారు. వారి మద్దేశించి,
గాంధీజీ. వారితో గాంధీజీ అరగంటసేషు మాట్లాడారు. తర్వాత వారిద్దరిని
నా బిసకు తీసుకు వెళ్లాను. దాహమిచ్చాను. నా బిసలోనే వాడు స్నానం
చేయాలని బిలవంతం చేశాను.

12

మద్యహన్మం మహాదేవ దేశాయిగారు నా బసకు వచ్చారు. గాంధీజీ కోరికప్రకారం నిన్న నేను ల్రాసియిచ్చిన సందేషాలకు సమాధానాలు తెచ్చారాయన. గాంధీజీ కార్యదర్శులలో యాయన ముఖ్యుడు. ఈ సమాధానాలు రెండు తెల్లితావులమీద తైపుచేయబడి ఉన్నాయి. అక్కడక్కడ గాంధీజీ స్వయంగా దిద్దివున్నారు.

ఈన సమాధానాలకు గాంధీజీ “ముఖ్యమైన ప్రశ్నలు” అన్న శిర్మిక విచ్చారు. ఈ ప్రశ్నలు—సమాధానాలు 14-6-1942 న “హారిజన్” లో ప్రచురింప బడినవి. ఆ వ్యాపాన్ని యా దిగువ వుదహరించాను—

నా నూతన ప్రతిపాదన (క్యాట్ ఇండియా—ల్రిటిష్వారు మా దేశం వదలి వెళ్లారి) ను గురించి వొక మిత్రుడు నాతో చర్చించాడు. మా చర్చలు యింతవరకు వొక స్థిరరూపం దాటునందున తన సందేషాలను ప్రశ్నలరూపంగా స్వప్త పరచమని ఆ మిత్రుడ్జీ కోరాను. ఆతను వొప్పుకొని యా దిగువ ప్రశ్నలు వంపారు—

(1) ప్రశ్న:—ఇండియానుంచి వెంటనే వెళుషుచి ల్రిటిష్ ప్రభుత్వాన్ని మీరు కోర్తున్నారు. వారు వెళ్లినపెంటనే జాతీయ ప్రభుత్వాన్ని భారతీయులు స్థాపించ గలరా? అల్లా యేర్పుడు జాతీయ ప్రభుత్వంలో యేయే పార్టీలు, యేయే ముతాబు పాగ్గాంటింది?

పశుధానం:—నా ఉపసాదన కేవలం వొక్కరికి (ల్రిటిష్ వారికి) చెందినదే. భారతీయులు యేంచేస్తారు? యేంచేయడు? అన్న విషయాలతో నిమిత్తం లేకుండా ల్రిటిష్ ప్రభుత్వం తన భార్యకు వెరపేర్చాలని నా కోరిక. ల్రిటిష్ వారు వెళ్లిపోగానే కొంత అల్లకట్టోలం జరగవచ్చని నా పూడా. కాని, వాడు పక్రమ చక్కతని వెత్తే వెంటనే నేటి ప్రణాయకులనుంచి వొక తాక్కురిక ప్రభుత్వాన్ని యేర్పాడుచేయ పిల్లాతుంది. శక్తి మరాకటి నంభపించవచ్చు.

దేశం, జాతి విషయం గమనించకుండా కేవలం స్వాలూధాపేక్షకో ప్రవర్తించే వాడు కొండరు యేకమై ముష్టిక త్వరలను వశపరచుకొని, యేదో వాకపిరంగా యెచ్చేటనో వాకచోట అధికారాన్ని హాస్తగతం చేసుకో ప్రయత్నించవచ్చు. శాసన మా దేశంనుంచి ఖ్రిష్టిజీవారి ఆధికారం హూత్తిగా, సక్రమ వద్దతిని వెడలిపోతే తెలివిగల దేశనాయకుడు తమ బాధ్యతను గుర్తిస్తారని నా నమ్మకం. తమ భేదాలను తాత్కాలికంగానైనా మరచిపోయి వాక తాత్కాలిక ప్రథుత్వాన్ని స్థాపిస్తారని నా నమ్మకం. దేశియనాయకులందరు కూడి యేదో యోగ్యాటుచేయ ప్రయత్నించినప్పుట యా నాయకులనుండి వ్యక్తులనుగాని. పార్టీలనుగాని వేడు పరచి దూరంగాపుంచే అధికారిక యేదీ పుండడు. కనుక వ్యక్తులకు, పార్టీలకుగూడా వోషిక అలవడుటంది. అటువంటి పరిస్థితులు యేవ్వడినపుడు లహాళ కాంగ్రెస్, ముస్లింలీగ్. స్వదేశ సంస్థానాయి మూడు సంస్థల ప్రతినిధులు సంప్రదించి తాత్కాలిక ప్రథుత్వాన్ని యేర్చాటు చేయవచ్చు. ఇవ్వే కేవలం హూత్తిగా.

(2) ప్రశ్న.—ఆలా యేర్పదే ఛారకజాతియ ప్రథుత్వం మీదేశాన్ని మిత్రరాజ్యాల మూలస్తానంగా నుంచుకొని జపాన్ మీద, యతన అష్టరాజ్యాలమీద యుద్ధం సాగించడానికి అనుమతిస్తుండా?

పమాదానం:—జాతియప్రథుత్వం యేర్పడిన దనుకుండాం. ఆ జాతియ ప్రథుత్వం నే నముకున్న రితిని వనిచేస్తే ప్రప్రథమంగా మిత్రరాజ్యాలలో సంధిచేసుకుంటుంది. మా దేశ రక్షణ నిమిత్తం ఆప్రమటి నెదిరి పోరాడను యా సంధి అవసరం. పాశిష్ట దేశాలలో ఇందియాకు యొఱవంటి సంబంధమూ వుండడు. తైతికంగాగూడా మిత్రరాజ్యాలకు భారతదేశం సాయివదవలని వుండుంది.

(3) ప్రశ్న:—పాశిష్ట దుష్టక ఘ్రూల నెదిరి మిత్రరాజ్యాల చేస్తూవు యా యుద్ధావిక మీ జాతియ ప్రథుత్వం మహరేవిధంగా సాయవడగలదు?

పమాదానం:—మనం హూహాపూన్న యా ప్రథుత్వం నెఱకొల్పాడిన తరువాత మిత్రరాజ్యాలకు అది చేపే సహాయం వాక్కుకే—కొన్ని నిష్కర్షమైన ఊ

శుంఖీద మిత్రరాజ్యాల భారత దేశంలోనుండి యుద్ధం సాగించవచ్చు. మిత్ర రాజ్యాల జాతీయ ప్రభుత్వానికి మిత్రుల గమక ప్రజలు. కమండల జాము. యుద్ధ ప్రయత్నాలకు సాయందరలచుకున్న జాతీయ ప్రభుత్వం అధ్యరాదు. వ్యక్తులు మిత్రరాజ్యాల పైన్యాల్లో చేరవచ్చు. ఇష్టంవన్నే యుద్ధవిధికి తమదబ్బును ఇంవ్యాంకూడా రూపుమాని పోవారి. బాధ్యత, అధికారాలు—వీటినుంచి వైపు అను కొంగించి ఇంటకు వంచివేయారి. ఆ జాతీయ ప్రభుత్వంకో నా మాట సాగితే ఆ ప్రభుత్వం తన శక్తిని, అధికారాన్ని, వటుకుండిని అంతనూ గూడా ప్రవంచ శాంతిని స్థాపించను వినియోగించేట్లు చేస్తాను. కాని జాతీయ ప్రభుత్వం యేర్పరిచిన వెనుక నా అందోళన అరబ్బోదవ కావచ్చు. జాతీయ భారతావానికి యుద్ధవెళ్లి యొక్కవచ్చు.

(4) ప్రశ్న:—మిత్రరాజ్యాలకు భారతదేశానికి కలిగే యా వరస్వర సంఘం వాక వాడంఱదికగా, రేక వాక వరస్వర సహాయ నంథిగా స్థిరవదవలెన్ను కోర్కె.. మీతుందా?

సమాధానం:—ఈ సంఘందాలు యేవిధంగా వుండవలెన్ను వివయం నెప్పుది మీద అలోచించుకోవచ్చు.

పాదృష్టిని క్లప్పంగా నృష్టవరుస్తాను. ఒక్క విషయం—కేవలం వాక్కుపే విషయం—మాత్రం వాకు విశ్వయంగా. నిశ్చలంగా కనబడుతూంది. మిత్ర రాజ్యాలు తప్పకుండా యుద్ధం ఇయించాలంటే భారత జాతి, భారత ప్రజలు ప్రస్తుత అమానుష స్థితిలో వుండరాదు. ప్రిటివ్ పారికి భారతదేశం పొదాక్రాం తమై వున్నంతకాలం మిత్రరాజ్యాలకు వైతికంలం లేదు. పొనిస్తు రేక నాటి శక్తులకు మిత్రరాజ్యాలకు వ్యత్యాసం యేది నా కగువడదం లేదు. వారూ, ఏహికూడా దోషించాడులే. అందరూగూడా కమ కమ అక్కరంమంట్లే అవ సర్పైనంత దొర్కన్యానిన్ని. హింసను ఉపయోగించేవారే. అమెరికా, ప్రిటిస్తు చాల గొప్ప దేశాలు. అమెరికస్తు, ప్రిటిస్తు గొప్పజాతులవారు. కాని ఆఫ్రికా, ఆసియా వానులముండు వారి గొప్పతనం, వారి జాతీయ బోష్పత్వం గడ్డి

పోడసాతీగారు. శలాష్టాల తరంగిని ఆచియా. అప్రికా మాములను హించించి బాధివడుగావుందిన మహా పాతకం అమెరికన్లడి. వ్రిటిష్ వారిదీనూ. ఈ పాత పెరిపోర్ట్ ర్హార్టం ల్రిటల్లు. అమెరికన్లు ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవారి. ఈ పొర పాతకములనుంచి తమ చేతులను, అత్యులను కుద్దపరచుకోవారి. అంతవరకు మానవ స్వాతంత్ర్యం, ప్రవంచాంతి మొదలైన విషయాలను గురించి మంగ్లాద్భావిక వారు అన్ధులు, ఈ పాప వంకిలంనుండి యెవ్వుదు తప్పు తుంటారో. యెవ్వుదు ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకుంటారో ఆ మరుక్షణమే వారికి విజయం కలగుతుంది. ఈ ప్రాయశ్చిత్తమే వారి విజయానికి వునాది ఔతుంది. ఈ ప్రాయశ్చిత్త వరితంగా కోటాను కోట్ల అప్రికా, ఆచియా వాసుడు వారిని కించిస్తాడు. ఈ దీవనలు కంటీకగుపదక పోవచ్చు. మతికలలో ప్రథమించ ఒడక పోవచ్చు. కాని కోట్ల ప్రజల సాముఖ్యాతికి ల్రిటల్లు, అమెరికన్లు పాక్రు లోతారు. అప్పురుగాని—అప్పటివరకు కాదునుమా—ల్రిటల్లు. అమెరికన్లు ప్రవంచ నూతన వ్యవస్థకు పోరాదినవారు కారు. ఇది విజం. మిగత విషయా లభీ కేవలం హూహాలుమాత్రమే. నా మనస్సులోని తలంపులను సృష్టిక రించడానికి యా హూహా ప్రవంచంలో కాంతసేషు విహరించాను. కాచి వున్న విజం వాక్కుకే—పాతులు ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవడం. “కుద్దన్న శీత్రం ఆదయం.”

మౌహన్దాన్ కరంచంద్ గాంధీ.

13

సాయంకాలం భోజనం చేస్తూన్నాం. “అప్పన్ సింక్లేర్ నెరుగు దూరా మీరు? అని గాంధీజీ నన్నడిగారు. “సింక్లేర్ యేం చేస్తూన్నారని తెలుసుకోవాలని నా కెంటో కోరిక. అప్పు దప్పుదు సింక్లేర్గారి రచనలు నా కొమ్మున్నాయి. కాని పాటివి చదవడానికి నాకు వ్యవదిలేదు. ఇంతకు పూర్వం మా యద్దరికి కొన్ని వుత్తర ప్రత్యుత్తరాల జరిగాయి. అమెరికన్ల పాంఫిక జీవనాన్ని, మానసికదృష్టిని సింక్లేర్గారు మార్చగలగు తున్న రషుకుంటాను” అన్నాడు గాంధీజీ.

నేను భోజనంచేయడం గాంధీజీ కొర్కిసేట్లుపునించారు. “మీరు ఇంపుటికి మా వంటకాలను భుజింప నిరాకరిస్తున్నారుగా!” అని పొదువుగా అన్నారు.

“వ్యక్తిగా, మానవుడుగా, ప్రజా నాయకుడుగా, రాజకీయవేత్తగా మిమ్ము గౌరవిస్తున్నాను. మీకు విధియుణై. కానీ మీరు వంటవాటుగా తయారొకానంకే మీకు అవిధియుణై” అన్నాను. సేవగ్రామంలోవున్నంత కాలం ప్రతిష్టాటా ఆకు కూరలు వద్దిస్తూ వచ్చారు. నేను తీర్థటూనే వచ్చాను.

నా ఇద్దరు కొదుకుల గురించి గాంధీజీ అడిగారు. దాన్ని బట్టి ఆయన నా పుష్టకం (‘వ్యక్తులు—రాజకీయాలు’) చదివారసుకున్నాను. ఆహార పదార్థాలన్నీ వాక మేళా బల్లమీద అమర్చబడి వున్నాయి. ఆ మేళా బల్లకిందికి పిల్లల వచ్చి ఆట్లాడుతూ వున్నాయి. “నేను 1948 లో లాయద జార్ఖిగారిని దర్శించాను. ఆప్పుడాయన మిమ్మల్ని గురించి చెప్పారు. ఆప్పట్లో ఆయన చర్చలో కాపురం వున్నారు” అన్నాను.

“అలాగా! నన్ను గురించి ఆయన ఏం చెప్పారు?” అని ప్రశ్నించారు గాంధీజీ.

“మీరు చర్చకువెన్ని ఆయన యింట్లో సోపామీద చతికలండి కూర్చున్నారుడు. కొర్కిసేపటికి వారు మున్నెన్నాడూ చూడవి నల్లపిల్లి కిటికీద్వారా వచ్చిందట. మీ వాళ్ళో కూర్చున్నదట” అని చెప్పాను.

“ఓసు. అది నిజమే” అన్నారు గాంధీజీ.

“మీరు వెళ్ళిపోయిన తర్వాత ఆ పిల్లి మళ్ళీ రాలేదనీ, కనండ తెంట్లి లాయద జార్ఖిగారు చెప్పారు” అన్నాను.

“ఆ విషయం నాకు తెలియదే!” అన్నారు గాంధీజీ.

“మిన్స్‌డెక్ (మీరాబెన్) బ్రైకు లాయద్ జార్జిగారివి చూదను వెళ్లినప్పుడు ఆ పిల్లి మణి వారింటికి వచ్చిందవి ఆయన చెప్పారు” అన్నాను.

“ఆ విషయంకూడా నాకు తెలియదు” అన్నారు గాంధీజీ. గాంధీజీ లాయద్ జార్జిని గురించి గొప్పగా మాట్లాడారు.

“నేను లాయద్ జార్జిని చూదను వెళ్లినప్పుడు ఆయన నాకు చుట్టు అందించారు. నేను పొగళాగనవి చెప్పాను. మద్యపానాన్ని ఇయ్య వచ్చారు. దాన్ని వేపించేవాళ్లే కానని చెప్పాను. దురబ్యసారేపీ రేవా? అని లాయద్ జార్జిగారు నన్నుడిగారు. ఎదుకలో వున్నంతవరకేపీ రేవ న్నాను. తెలిసినవి, తెలియవివి; కమపించేవి, కనుపించనివి—అన్ని దురబ్యసాయ తవకున్నాయని. అందువల్లే దెబ్బది అయిదవయేటగూడా అంత అరోగ్యంగా, వుత్సహాకరంగా తానున్నారవి అన్నారు” అని గాంధీజీతో చెప్పాను.

ఈ మాటలు ఏని గాంధీజీ వాలసేపు నవ్వారు. “చర్చిల్ను గురించి లాయద్ జార్జిగారి అభిప్రాయం యొమిటి?” అని నన్నుడిగారు.

“నేను 1941 వేనవిలో లాయద్ జార్జిగారివి కలుసుకున్నప్పుడు చర్చిల్ను గురించి ఆయన అభిప్రాయం యొమిటిని అడిగాను. చర్చిల్కు దైర్యం, సాహసం, తెగింపు యొందువల్ల లేవని అడిగానుకూడా. లాయద్ జార్జి యా ప్రక్కలకు వోకేమాట ఒదులుచెప్పారు — “గర్లి పోలి.” (1914-18 యుద్ధంలో త్రిటిష్ పేనలు యా చోట వోడిపోయినే. ఆ వోటమివల్ల కోగిన అవమానం అప్పటిలో యుద్ధమంత్రియైన చర్చిల్కు వచ్చింది.) గర్లి పోలి తనకు గలిగిన అవమాన కారణంగా చర్చిలో వుత్సహం వుడిగిపోయిందన్నారు లాయద్ జార్జిగారు” అని గాంధీజీతో చెప్పాను.

“నేను లండన్‌లో వున్నప్పుడు లాయర్ జ్యోగిరిని కలను తున్నాను. మా డెర్పురి సౌకర్యాన్ని అనుసరించి రాత్రి ప్రాణ్ధపోయన తర్వాత కలనుకున్నాం. నేను చాలానేపు వారితో మాట్లాడాను. రాత్రి వాంటిగంట అయింది. వెళుసున్నాను. అప్పుడు తనయింలోవున్న పనివారందరిని పిలిచి నాకు పీచోక్కల విచ్చారు. ఈ గౌరవం నాకెంతో ఆనందాన్ని కల్గించింది” అన్నారు గాంధీజీ

.*

వారా పత్రికలు చదువువలెనన్న ఆన్త్రో సేవగ్రామంలో యొవ్వరికి లేదు. అక్కడ రేడియోలేదు. నెహ్రూవంబీవారెవరో కొద్దిమందితప్ప. భారతీయులు కేవలం తమదేశ విషయాల్లోనే నిమగ్నులై వుంటారు. ఈ యుద్ధం, బాహ్య ప్రపంచం, వారికి చాలాచూరంగా వుంటాయి. ల్రిటిష్ పరిపాలనపల్లి ప్రపంచానికి జరిగిన గొప్ప అపకారాల్లో యిది వాకటి. భారతీయులు కండ్లతు ఇంగ్లండు తప్ప వేరేదీ కనుళిడు. ఇంగ్లండు తమ కండ్లముందున్నందున ప్రపంచాన్ని. యుద్ధాన్ని భారతీయులు చూడ లేకుండా వున్నారు. వారి కండ్లతు ప్రపంచమంతచేని ఇంగ్లండు మరగు పరమ్మ వున్నది.

14

గాంధీజీ, నేను నిన్న పోటోలు తీయించుకున్నాం. గాంధీజీ సోదరుని కుమారుడు కనూగాంధీ యిం పోటోలు తీకారు. పిలిం చాలా పాత దయనందున పోటోలు బాగా రాలేదు. అందువల్ల మళ్ళీ యావాళ (7-6-42) పోటోలు తీయించుకుండాం అనుకున్నాం. ప్రాణ్ధన్నే మళ్ళీ గడ్డం చేసుకున్నాను. గాంధీజీ యింటికి వెళుసు. లోటాలోవున్న మామిడి పండ్ల రసాన్ని ఆయన తింటున్నారు. భార్య ఆయనకు విసురుశాంది.

“రాత్రి నిద్రపట్టిందా ?” అని గాంధీజీ నన్నడిగారు.

“రాత్రి సుథంగా విద్రపోయాను. మీరో?” అన్నాను.

“నేను సాధారణంగా రాత్రి 9-30 నుంచి ప్రాధ్వని 4-30 వరకు విద్రపోతాను” అన్నారు గాంధీజీ.

“విద్రాభంగం లేకుండానా?” అని ప్రశ్నించాను.

“లేదు. రెండు మూడుమార్లు మధ్య మేల్కు-ంటాను. కానీ సులభంగా మళ్ళీ విద్రవకుతుంది. ఇదిగాక ప్రతిరోణా మధ్యహ్నాం అరగఁట సేపు విద్రపోతాను” అన్నారు గాంధీజీ.

“చర్చిల్కూడా మధ్యహ్నాం కొంతసేపు విద్రపోతారు” అన్నాను.

“యూరవరో క్రమేణ మధ్యహ్నా విద్ర అలవాటవూతూ వుందని విన్నాను. మునరితనంలో యిది బాల ముఖ్యం” అన్నారు గాంధీజీ.

“రూట్ వెల్ల్ కు పడుకోగానే విద్రవకుతుందని విన్నాను” అన్నాను.

“రూట్ వెల్ల్ గారి ఆరోగ్యం యొలావున్నది? రూట్ వెల్ల్ సతి యొలా వుంటుందో వర్షించండి; అమెరికన్ రాజకీయాలమీద అమెకు కొంత పటకులడి వుందన్నమాట!” అన్నారు గాంధీజీ.

‘స్వా దీర్చ’ (రూట్ వెల్ల్ మొట్టమొదటిదప్పా అద్యక్షమైనప్పుడు నూతన ఆర్థిక విధానాన్ని వొకదానిని అమలులోనికి తెచ్చాడు. దానిపేదు స్వాధీన) అమలులోకి వచ్చిన తర్వాత వృత్తి సంఘాట. సాంఘిక మార్పులు ఎలా యొర్పినవో గాంధీజీకి విశదీకరించి చెప్పాను. విదేశ ప్రభుత్వాలకు అమెరికన్ ప్రభుత్వం యొలా ద్రవ్యసహాయం చేస్తూవున్నది. యుద్ధ పరిక్రమలకు యే విధంగా సాయపరుతూ వున్నది వివరించాను. ప్రభుత్వ ప్రవంచ యుద్ధంలో (1914-18) విదేశ ప్రభుత్వాలకు, అమెరికా లోని యుద్ధపరిక్రమలకు వ్యక్తులు ద్రవ్యసహాయం చేశారని, యానాడు గాపుమార్పు కలిగిందని. పాతికేళునాటి ఆ ప్రయత్నాలను, నేటి మహత్తర ప్రయత్నాలకో పోల్చి చెప్పాను.

“నీగోం సంగతి యేమిచి ?” అన్నారు గాంధీజి.

“నీగోంపట్ల తెల్లవారి ప్రవర్తనలో ఉత్తర అమెరికాకు, దాటి అమెరికాకు వ్యత్యాసం వుంది. నీగోంపట్ల అమెరికాను ప్రవర్తనను నేను పమర్థించడం లేదు. మీ దేశంలోని అంటరానివారి సమయ యంత క్వార్ట్రైన్సిని గాదు నీగోం సమయాను.” అన్నాను.

“అస్పృశ్యతా నివారణకై నేను చాలాయేంద్రు శ్రమ వద్దానని మీరెడుగుదురుగదా : ఈ ఆశ్రమంలో చాలమంది హరిజనులన్నారు. ఈ ఆశ్రమంలోని చాకిరీనంతా అస్పృశ్యలే చేష్టాన్నారు. ఆశ్రమానికి వచ్చే హిందువులందరూ హరిజనులచేతి అన్నాన్నే తినారి. వారితోపాటు వుండాలి” అన్నారు గాంధీజి.

“అస్పృశ్యల అగబాట్లు యేషైనా తగినవా ?” అని ప్రశ్నించాను.

“అహా.....కాని వారిగతి యిష్టచీకీ అభోగతిగానే వుంది” అన్నారు గాంధీజి.

15

ఉదయం మేము పికారుకు బయటదేరగానే నేను మళ్ళీ అస్పృశ్యతను గురించి మాట్లాడాను—“మేధావులు, ఆధునికులు, చాల గొప్పవారు అయినవా రనేకమంది అస్పృశ్యతను సమర్పిస్తాన్నారు. అటువంటివారిలో భారతీయ ఫెడరల్ కోర్టులోని స్వాయంధివుతులలో వాకరైన వరదా చారిగారు వాకరు. అస్పృశ్యతలో నమ్మకం వుండడానికి కారణముందనుకుంటాను. మరణానంతరం ఆత్మ యా శరీరాన్ని వదలి మరొక శరీరాన్ని ప్రవేశిస్తుందన్న నమ్మకం యిందుకు కారణమేమో ? ఆత్మకు మరణం లేదన్న నమ్మకం హిందూ మతంలో వాక ముక్క్యంశమనుకుంటాను. ఆత్మ వాక శరీరంనుంచి మరో శరీరంలోకి ప్రవేశిస్తుందని మీకు నమ్మకం వున్నదా ?” అని ప్రశ్నించాను.

“తప్పకుండాను! అందులో నాకు నమ్మకం వున్నది. శరీరంకై పాటు ఆత్మ నశిస్తుందని నేనమనోను. ఒక మనిషి తన యిల్ల కూరి పోతే మరోయిల్ల కట్టుకుంటాడు. అదేవిధంగా వాక మనిషియొక్క శరీరం నశించిపోతే, అతని ఆత్మ మరో శరీరాన్ని వెతుక్కంటుంది. కొండరిక మరో నమ్మకముంది. శరీరం చనిపోయి భూమిలో పాతిపెట్టి బడినప్పుడు (లేక దహనానంతరం) ఆ శరీరంలోని ఆత్మ గాలిలో యెగురుతూ వుంటుందని, యెన్నదో రానున్న విచారణ రోజును యెదురు చూస్తూ వుంటుందని, ఆ విచారణరోజు యిం ఆత్మ తన భౌతిక. శరీరం చేసిం పాపాలకు బదులుచెప్పాలనీ కొండరి నమ్మకం. నేను దీనిని నమ్మును. శరీరం నశించిన పెంటనే ఆత్మ మరోశరీరాన్ని ప్రవేశిస్తుంది” అన్నారు గాంధీజీ.

“మానవుడు మృత్యువు లేకుండా అమరుడు కావడానికి నదా ప్రయత్నిస్తానే వున్నాడు. ఇది ఆ ప్రయత్నంయొక్క వేరు స్వరూపం అన్న మాట. ఈ ప్రయత్నాలన్నీ బలహీనుడైన మానవుడు చాపుకు భయపడి చేసే ప్రయత్నాలే గదూ? టాలీస్టామ్ (ప్రభ్యాత రఘ్యన్ నవలా రచయిత) వృద్ధాష్టం సమీపించకముందు మతము. దేవుడు అంటే లక్ష్మీ పెట్టివాడేకాడు. ముసలితనం వచ్చిన తర్వాత మృత్యువుకు భయపడి మత మన్నా. దేవుడన్నా గారవం చూపాడు” అన్నాను.

“నాకు చాపు అంటే భయంలేదు. చాపు రావడం విముత్తికి డారి తీస్తుంది. కొంత సంకృత్తిని యిస్తుంది. చాపుతో ఆత్మయొక్క జీవయాత్ర ముగినిపోతుందనమనోను. అందుకు నిర్ధారణలేవి లేవు. చనిపోయిన వాని ఆత్మ వేరుశరీరాన్ని ప్రవేశిస్తుందని రుజువుచేయును అనేకమంది ప్రయత్నించాడు. ఇది రుజువుచేయడానికి వీతైన విషయ మను.

కోహ. కావి. ఆత్మకు చాపులేదని—పనర్జన్స్ తప్పరని నాకుమాత్రం పంపూడ్న విక్యానం వుంది” అన్నారు గాంధీజీ.

అటువంటి విషయాలు చర్చపల్లి తేలేవికాపని. తేవలు వ్యక్తులు నమ్మకాలను బట్టి యేర్పదే భావాలని తొరిగుణాఢ లాభావాలను మళ్ళీ బయల్పురచాను—“మన మందరం అమరులుగా పుండడానికి ప్రయత్ని ప్రున్నామతుకుంటాను. కొండరు తమ ఆత్మ తమపిల్లలలోనూ. పారిసంతతివారిలోనూ నివాస్తుందని, కొండరు తమ ఆత్మ తాముచేసే కార్యాల్యో లీనమై పుంటుందని, మరి కొండరు తమ ఆత్మజంతువులను ప్రపేశిస్తుందని నమ్ముతూ వున్నారు. కొండరు వ్యక్తులు వారు ప్రవంచానికి చేసిన మేలునుబట్టి మరకానంతరం ప్రజల మనస్సులలో సజీవంగా వుంటారు. తన ప్రజాపేవ మూలంగా కాకుండా చిరంజీవిగా నుండరల చిన వ్యక్తి తేవలం మృత్యువుకు భయపడినవాదని నా నమ్మకం. అటువంటివాడు యేహో పునర్జన్స్ అనే మాధనమ్మకంలో కొంత మనక్కాంతి హింద ప్రయత్నిస్తాడు” అన్నాను.

గాంధీజీ తన వాదాన్ని మళ్ళీ స్పష్టికరించారు. ఆయన యొప్పుడు మాట్లాడినా అంగ్గవిక్య విద్యాలయాలలో వాడుకలోవున్న ఉచ్చారణతో చక్కని అంగ్గవచనంలో మాట్లాడేవారు.

“మీ దేశంలో నేటి యివకులు కులభేదాలను, మతభేదాలను పాటించడం లేదని విద్యార్థులు కొండరు చెప్పగా విన్నాను. యిఱవకులకు మతంలో, కులతశ్యంలో అసలు ఆనక్కేలేదని విన్నాను” అన్నాను గాంధీజీతో.

“కులభేదాలు లేవన్నమాట నిజమే. కాని హిందూధర్మం (మనం సాధారణంగా వాడే అర్థంలో) వాక మతంకాదు. విద్యార్థులు హిందూమతాన్నసునరించి కర్కుకాండ చేయడంలేదు. హిందూధర్మ మొక జీవిత

మార్గం. ఒక రకపు జీవిత విధానానికి హిందూధర్మ మనిషేడు. దైనందిన కర్మకాండను చేయినిపారు. అనేకులు హిందూ జీవిత ధర్మాన్నసును సరించి జీవిస్తున్నారు. అస్పృశ్యత హిందూధర్మంలో ఆచరణయోగ్యమని వుండ దం సంకెంతో భాదకలిగించింది. అస్పృశ్యతా సమయాను భారతియు స్వాతంత్యం త్వరలో పరిష్కారిస్తుందని నా నమ్మకం. మరచాను. నేను ల్రిబ్రిషన్ వారిని వెళుమనదం కేవలమొక సవాలు. మా దేశాన్నివదిలి వెత్తే వారు పరిశుద్ధవడారు. వారి పాశాలు పరిహారమౌతారి. తూతన ప్రవంత నిర్మాచానికి తగిన..ఖలం పొందుచారు. లేకుంటే యానాటి, వారి వాగ్దానాయ, ప్రకటనలు అస్త్రి సర్వం మోసమని రుజువైనట్టే” అన్నారు గాంధీజీ.

ఇంతలో గాంధీజీ బినవద్దకు వచ్చాం. నేను గాంధీజీవద్ద సెలవు పుచ్చుకొని వెళ్ళాను.

16

మధ్యహ్న భోజనసమయాన్ని గాంధీజీ చాల సంతోషంగా వున్నారు. భోజనశాలలో వాకిలి ప్రక్కనే కూర్చున్న చిన్న పిల్లలను చూచి కనుస్నెగఱ చేశారు. ప్రతి వాక్కరితో మాట్లాడి. నవ్వించారు. భోజనం చేస్తూజన్మప్పుడు సంభాషణను ప్రారంభించారు.

“మిచిగన్ రాష్ట్రంలోని బాలీల్క్రీక్ అన్న పట్టణంలో తెల్లాగ అనే దాక్టర్గా రొకాయన వున్నారు. మీరు ఆయన నెరుగుదురా?” అని గాంధీజీ నన్నదిగారు.

“తెల్లాగ ఆహార పదార్థాల కంపెనీ నెరుగుదును. కాని నేను దాక్టర్ తెల్లాగ నెరుగును” అన్నాను.

“ఆహార విషయాల గురించి దాక్టర్ తెల్లాగ్గారికి నాకు వుత్తర

ప్రత్యుత్తరాల జరిగాయి. స్వస్థలంలోకంలే వ్యక్తులు విదేశాల్లో ప్రభ్యాతి-
చెందుతారు. లివీజిగ్‌లో కూనీ అనే అయిన వున్నారు. అయిన ఆహార
సమస్యను గురించి అనేక వుద్దీంధాలు ప్రాశారు. అని ఇర్కును భాషనుంచి
ఖా దేశభాషల్లోకి తర్వాత చేయబడినపి. అనేక ముద్రణలు పొందినవి
గూచాను. లివీజిగ్‌లో కూనీగారిని చూచిరమ్మని నా మిత్రుని వాకనిని
పంపాను. ఎవరినదిగినా “కూనీగారెవరో మాకు తెలియదు” అన్నారట.
కూనీగారు చనిపోయాడట. ఎంతో క్రమవద్ద తర్వాత కూనీగారి కొదు
కును నా మిత్రుడు కటనుకొన గలిగాడు” అన్నారు గాంధీజీ.... “అక్క
మంలో మీకు కదుపునిండా ఆహారం దొరకుతూవుండా ?” అని గాంధీజీ
పెంచాడు.

“ఆహారం దొరకే మీ ? నేను వస్తుందంలేదు. కాని ఆహారంలో
మార్పు అణై లేదు. కంటికి, జిహ్వకుగూడా భోజనం తృప్తికలిగించారి.
అక్కమంలో నేను యొప్పుడు భోజనం చేసినా వాకేరకపు భోజనమే. మీరు

“ఉపయోగవదని వంటవాడని నేను బహిరంగంగా విమర్శించ బోతు న్నాను” అని పరిషసంగా అన్నాను.

ఆ’ క్షకాన్నే తెల్లని ఖద్దరు బట్టలు, చిరువవ్య, అందమైన ముఖంతో జవహర్లార్ నెహ్యాగారు భోజనకాలలోకి వచ్చారు. చుట్టూ ఛన్నవారందరూ అయినను యొంత అపారంగా ప్రేమిస్త్రాన్నదీ వారి చూపులను బట్టి గ్రహించవచ్చు. జవహర్లార్ గారు, నా ప్రక్కనే, నేల మీద కూచ్చున్నారు. భారతీయులందరికిలేనే, జవహర్లార్, పోర్క్క, చంచారేకుండా, చేతితోనే అన్నంతిఱున్నారు. అయిన భోజనంచేస్తాన్న రీతి చూచినప్పుడు, చాలకాలంత్రితం మేమిద్దరము పారిన్ నగరంలో వాక గొప్ప హోటల్లలో భోజనంచేసిన దృశ్యం నాకు ఇట్టికి వచ్చింది.

గాంధీజీ నా వైపుచూచి “రేపు సోమవారం. నా హానంరోచ. కాని రేపు జవహర్లార్తో మాట్లాడవలసి వున్నది. అందుకని యావాళ మధ్యహ్నంసుంచే నా మానవతాన్ని ప్రారంభించి రేపు మధ్యహ్నానికి ముగిస్తాను. రేపు మధ్యహ్నంసుంచి జవహర్లార్తో మాట్లాడవానికి ఏటంటుంది. ప్రతిరోజులాగా. యావాళ సాయంకాలం మీతో మాట్లాడ దానికి ఏటలేదు. మీదు యావేళ గం 1-30 కే రావాలి” అన్నారు గాంధీజీ.

